Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (10631) | 1978 чылдың февраль 9, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Билиг» ниитилелиниң пленуму

Москвага февраль 7-де Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң пленуму болган. Аңаа организастыг айтырыгны чугаалажып көрген. Ниитилелдиң баштаар чериниң даргазынга сураглыг совет эртемден, академик, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Г. Басовту соңгаан.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VII съездизинге болган саналдарны боттандырып чорудар талазы-биле баштаар черниң президиумунуң ажылының дугайында информацияны пленум дыңнаан. 1978 чылда ниитилелдиң бюджедин бадылаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КҮҮСЕТКЕН

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү болбаазырадыр комбинадының бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң коллективи элээн үр үениң иштинде дыка нарын, берге ажыглаалдалге ажылдарын чорудуп келгениниң соонда күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Цехтиң ээлчеглери барык шуптузу онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы айының планын чедиишкинниг күүсеткен. Ооң түңнелинде цехтиң ажыл-ишчилери январьда сорттуг даг-дүгү арыглаар планындан ажыр 431 тонаны берген, а бараанныг продукцияны планнаттынганындан 30 муң рубльге хөйнү бүдүрген.

Ээлчеглерден Валерий Курчин удурткан № 5а ээлчег эң бедик көргүзүгнү чедип алган. Ол ай планын январь 24-те-ле күүсеткен. Айның арткан хүннеринде планга немей 121,2 тонаны бергеннер.

Цехте январьның планныг онаалдаларын түс-түзүнда ажыр күүсеткилээн Кылын-оол Моңгуштуң, Виктор Федоровтуң, Александр Паладюктуң удурткан ээлчеглери база шылгараан.

Ооң-биле кады, арыглал фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цеги январьда кошкак ажылдааның демдеглээри чугула. Мурнунда эки көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген ол цех ай планынга 58,4 тонна даг-дүгүн чедир бербээн. Ынчалза-даа ында социалистиг чарыштың мурнакчылары Даш-Мөге Ондарның болгаш Виктор Кузнецовтуң удурткан комсомолчу-аныяктар ээлчеглери эки түңнелдерлиг болган.

Арыглал фабриказы ниитизи-биле январьда 8873 тонна даг-дүгүн берген, азы планын 373 тонага ажыр күүсеткен.

М. ООРЖАК.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР БИС

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) Пленумунуң материалдарын болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын Бай-Тайганың Тээлиде бот-орулга-чарылгалыг септелге-тудуг участогунуң коллективи изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип турар. Ажыл-ишчи сорук кирген бистиң тудугжуларывыс онгу беш чылдың үшкү чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурар сорулга-биле социалистиг хүлээлгелерни алганнар. 1978 чылда 274 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдары кылыр планывысты ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болур оюнда — октябрь 7-де күүседирин хүлээдивис.

Тудугжуларның сөзү — ажыл-херээ-биле карышпас. Бистиң участоктуң коллективи онгу беш чылдың эрткен ийи чылдарында чедиишкинниг ажылдап келген. 1977 чылдың үшкү, дөрткү кварталдарында районнуң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун кымга-даа алывааан бис. Ам бо чылды база кедурлүүшкүннүг ажыл-биле эгеледивис. Хунажык Гановтуң, Дагбы Сүвүрвүң, Демир-оол Сегбениң, Олег Иргиттиң тудугжу бригадалары январьның планын 25-те күүседипкеннер. Чылдың эгезинде-ле ол бригадалар дөрт чаа бажыңнарның тавааан салып эгелээннер. Ажыл бедик темп-биле чорул турар. Бажыңның тавааан салырын дооскаш, амгы үеде хаалазын орту ажыр сала берген. Бригадаларда хүн нормазын 130 хуудан кудулатпайн турар мурнакчылар хөй. Оларга Бадан Тараачы, Юрий Каадыр-оол, Ужар-оол Куулар, Валентин Сүрүң, Михаил Адыг, Дүдүк Хомушку болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Магар Саяның, Александр Седип-оолдуң шеверлекчи бригадалары бо чылын 28-28 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг. Январьның планын шеверлекчилер база чедиишкинниг күүсеткен.

Участокта ажылдың шынарын экижидеринче кичээнгейни күштелдирген. Кылдынган ажылдарның шынарын бүгү талалыг хынап турар бис. Ынчангаш тудугжулар, бызанчылар, шеверлекчилер ортузунга ажылдың шынары дээш кижи бүрүзүнүң бот-харысалгазының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар бис. Оон аңгыда, социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрерин, мурнакчыларны шаңнап, мактаарын чурумчуткан. Ниитизи-биле коллективтиң кежигүннериниң дыштаныылгазын культурлуг эрттирерин участокта профэвилел организациязы кичээнгейге алган.

Ажылдаарынга шаптыктыг бергелер тургустунуп келирин манаа чугаалавас арга чок. «Тыва септелге-тудуг» трестиниң талазындан тудуг материалдарын чедир хандырбайн, үзүктелиишкинни болдура бээр таварылгалар бар. Ылаңгыя тудуг ыяштары, кылын, чуга манзалар чедишпес, үзүктели бээринден ажылга саадалга болуп турар. Ол ышкаш тудуг ажылынга хүн бүрү херегжээр херекселдер: балды, хирээ, өрүм, хүүрек, мастерок дээн ышкаш чүүлдер база чедишпес. Тудугжуларга ажылдап кедер чылыг хептерни: хөвеңниг хоректээштерни, хол хаптарын, ажылчын костюмнерни, сапыктарны чедиштир хандырары чугула. Бо бүгү кижилерниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга деткимчелиг болгай.

Ажыл-херээвисти чугаалаарта мындыг-дыр. Алган социалистиг хүлээлгелеривисти күүседири дээш улам-на шудургу, бүгү күштү мөөңнеп ажылдаар бис.

Х. ОНДАР,
Тээлиде септелге-тудуг участогунуң начальниги.

Районнан МЕДЭЭЛЕР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы айы төнген. Чадаана хоорайның хөй-хөй бүдүрүлгелери январьның планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш шалыпчы ажылдаан.

1978 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери-биле социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга сорук кирип, февральче бедик күш-ажылчы базымнарлыг кирген коллективтерден медээлерни моон адаанда парладывыс.

Чадаананың хлеб заводу (директору О. Дииспей) эрткен айда ниитизи-биле 48 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, ол планын 100 хуу күүсеткен. Коллектив 240 тонна хлеб-булочкалар бүдүрер хүлээлгезин 242 тонна чедирген.

Заводтуң бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка Полина Кара-Сал удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы тиилекчи болган. Бо коллектив бир ээлчегде 7,2 тонна хлеб-булочкалар кылыр планын 8 тонналдан кудулатпайн келген. Ооң-биле чергелештир Евдокия Сояеваның бригадазы база планныг даалгазын ажыр күүседип турар.

Лариса Ооржак мастерлээн хлеб быжырар цех эрткен айда 55 тонна продукцияны бүдүрер турган, ону 65 тонна кылдыр күүсеткен, тиилекчилерниң одуруунга кирген. Ажылчыннар Ооржак Чылбак, Ирина Кара-Сал олар кызымак чорууң көргүзүп турарлар.

* * *

Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу (эргелекчизи С. П. Ревнюк) эрткен юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Ооң ажылчыннары бо чылдың эгезинден тура база бедик кедурлүүшкүннүг ажылдаанындан 63 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер турган, ону 70 муң рубль кылдыр күүсеткен. 350 тонна далган бүдүрер турган болза, ону 355 тонна чедирген.

М. СЕВЕН.

САЙГАРЫП КӨРГЕН

Өвүр районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коммунистериниң районнуң ажылчыннары-биле каттышкан ажык хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салдынган сорулгаларны ажыл-херек кырынга күүседир хемчеглерни чугаалашкан. Ук Чагааны партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи С. Балдан таныштырган.

Хуралдың киржикчилери Чагаада айыткан негелделерни бүгү талазы-биле сайгарып көрген болгаш 1978 чылда социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседириниң бар аргаларын чугаалашкан. Районнуң ажылдакчылары 1978 чылда социалистиг хүлээлгени алганнар.

Районда хеп садыгының эргелекчизи О. Моңгуш бодунга социалистиг хүлээлгени ап, онгу беш чылдың үшкү — шалыпчы күш-ажылдың чылының саарылга планын ноябрь 7-де бүрүн күүседирин хүлээнген. Ол ышкаш районнуң мурнакчы чолаачызы коммунист М. Ондар машиназын камныг эдилеп, 300 литр кывар-чаар материалдарны камнап алыр болгаш бодунга онаашкан чүък сөөртүлгезиниң планын чаа Конституцияның хүлээп алганы хүн — октябрь 7-де күүседирин хүлээнген.

И. ДОНГАК.

ЧУРУКТА: Маадыр-ие, хойжу Ш. Хүмбүн. А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотозу.

Район Совединиң депутаты, Маадыр-ие Шимитсии Хүмбүн — Эрзин районда «Нарын» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу. Ол эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле таныжкаш, хей-аът кирген хойжу бо чылын хойдан-на хураганны алырын хүлээнген. Дук кыргыыр талазы-биле эрткен чылдыындан эвээш эвес көргүзүглүг болур мен деп ол аазаан. Ам хойжунуң кыштаанда хой оолдап эгелээн, чаш төл менди.

Эртем-техниканың төөгүзүнде бир-ле дугаарында

СОВЕТ КОСМОНАВТИКАНЫҢ ЧАА ЧЕДИИШКИНИ

«Прогресс-1» транспорт кораблин ажыглап турган чоруткан совет космос шенелдезиниң чедиишкинниг күүсеттиниин бүгү делегейге совет эртемниң болгаш техниканың улуг чедиишкини кылдыр үнелеп көрген. Автоматтыг транспорт кораблиниң дузазы-биле орбитаның башкарылгалыг «Салют-6»—«Союз-27» станциязынче янзы-бүрү чүъкту, ооң иштинде шимчедикчи тургузугларга одаар чүүлдү чедирер талазы-биле шенелде ховар дээн болуушкун деп, даштыкыда массалыг информация черлери онзалап демдеглээн.

БОЛГАРИЯ

Совет Эвилелиниң космоска шенелделери космонавтиканы хөгжүдеринге шынар талазы-биле чаа үе-чада болган деп, «Работническо дело» дээр болгар солун бижээн. Орбитаның станцияларынче чүък сөөрткен транспорт рейстериниң үе-чадазының эгезин салган. Чер — космос оруунга кижи төрелгетенге чүък сөөртүрүнүң оруун херек кырында боттандырып чоруткан.

Эртемниң болгаш техниканың база бүгү улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга таарыштыр космос делгеминге хөй санныг сорулгаларны экономиктиг улуг ажыктыы-биле боттандырып чорудар арганы берип турар универсалдыг космос системазын Совет Эвилели тургускан деп, ол солун айыткан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

«Салют-6» — «Союз-27» — «Прогресс-1» эртем-шинчилел комплекизиниң 15 хонук дургузунда кады ужудуушкунунуң үезинде боттандырып чоруткан дуржулгаларның эртем талазы-биле улуг дузазының чехословак «Руде право» солун демдеглээн. Ол үениң дургузунда экипаж ажылдарының делгем программазын күүсеткен.

ВЕНГРИЯ

Чүък сөөртүр транспорт кораблин тургусканы-биле космос делгемин шинчилээринге ёзулуг-ла чаа угланыышкынның эгези салдынган дээрзин «Непсава» деп венгр солун бижээн. Чүък сөөртүр корабльдерниң ужудуушкуннарының түңнелинде космос станцияларын ажыглаарының аргазы улгадыр, оларның ажылының хуусаазы өзер, маневрлаашкыннары калбарар.

АКШ

Ховар дээн космос шинчилелин чедиишкинниг дооскан АКШ-та улуг сонуургалды болдурган. Орбитаның совет эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкунун ында улуг сонуургал-биле хайгаарап турар. «Космоска одаар чүүлдү чедир кудары ындыг хевирниң делегейде баштайгы операциязы болган. Ону чедиишкинниг күүсеткени совет космонавтиканың улуг чедиишкини болур» — деп «Нью-Йорк таймс» солун медеглээн.

ГФР

Орбита станциязының одалга системазын немей долдурганы техника талазы-биле кончуг нарын операция болган. Ону чайынначаа-биле күүсеткен деп, барыын-герман «Унзере цайт» солун онзалап демдеглээн.

«Ужуп чоруур бир аппараттан өске аппаратче одаар чүүлдү немей кудары космос делгеминге эң баштай чоруткан» деп, барыын-герман «Рейнише пост» солун космос делгемин шинчилээриниң программазын Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка боттандырып турарын онзалап демдеглевишаан, бижээн.

ЛОНДОН

«Салют-6» — «Союз-27» — «Прогресс-1» орбита комплекизиниң ужудуушкунунуң үезинде космоска одаар чүүлдү немээри ышкаш ындыг чугула операцияны делегейге эң не баштай боттандырып чоруткан деп, англи «Морнинг стар» солун онзалап демдеглээн. Ужудуушкуннуң база бир чугула түңнели болза чүък сөөртүр автоматтыг корабльдерниң дузазы-биле орбитаның башкарылгалыг станцияларын хандырар дуржулганы совет специалистер чедип алганнар. Чедиишкинниг совет дуржулганың ачызында космос делгемин шинчилээр аргалар улуу-биле калбарган дээрзинче кичээнгейни Лондоннуң «Таймс» солуну угландырган.

ЯПОНИЯ

Орбита комплекизиниң ужудуушкунунуң бүгү программазын санап тургускан үезинде болгаш техниктиг бедик деңнелге эрттиргенин япон «Асахи» солун демдеглээн.

Совет космос шенелдезинге улуг үнеледи «Иомиури» дээр өске япон солун база берген. Космос делгеминге үр үениң дургузунда ужудуушкунну боттандырып чорударынга ол шенелдениң улуг ужур-дузазын ол солун онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН ЧЕДИП АЛЫР

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ Төп Комитединиң чарышты калбартыр дугайында Чагаазын республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң ажыл-ишчилери изиг сонуургал-биле таныжып, чугаалашкаш, чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип турарлар. Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш олар социалистиг чарышты улам-на калбартып, ажыл-агыйларының чер-черде коллективтери социалистиг хүлээлгелерин алгылаап ажылдап турар. Юбилейлиг чылда эргелел үлетпүр продукциязын пландан ажыр 193 муң рубльге сайгарган. Районнарда ыяш ажыл-агыйлары (Шагаан-Арыгныындан аңгыда) 1977 чылдың пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткилээн. Онгу беш чылдың ийи чылының планын эргелел ниитизи-биле 106,2 хуу күүсеткен.

Республиканың арга-арыг ажылдакчылары шалыпчы күш-ажылдың чылында боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседир дээш бүгү күштү мөөңнеп ажылдаарын шиитпирлеп турарлар. Ам оларның үшкү чылда социалистиг хүлээлгелериниң чамдык пунктуларын ап көрээлиңер.

2100 га девискээрге арга-ыяшты болгаш 530 гага ховушөл камгалаар дилиндектерни часкы үеде бедик шынарлыг кылдыр тарып, олуртур.

Ыяш кезип, белеткээринге дептшилгелиг, мурнакчы технологияны ажыглаанындан 1600 га черге чаш ыяштарны камгалап алыр болгаш арга-арыгны катап тургузарынга чарыгдалдардан чижеглеп саваан 54 муң рубльдиң камналгазын алыр.

Тарып олуртурунга белеткээн 8,1 миллион чаш үнүштерниң болгаш 100 муңдан эвээш эвес чимистиг породаның өзүмнерин алыр.

Хоорай, суурларны ногаанчыдарынга 50 муң ыяштарны бээр. Ажыл-агыйларга 1000 тонна сигенни, 350 тонна бүрү далганын белеткеп бээр.

Техниканы, механизацияны ажыглаанындан, продукцияның шынарын экижиткениинден, стандарттарны шиңгээткениинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1977 чылдың деңнелинден 5 хуу бедидер болгаш пландан ажыр 50 муң рубльге 1000 кубометр дилиг материалдарын белеткээр.

Пландан ажыр 10 муң рубльдиң орулгазын алыр. Тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 20-де, капитал септелге планын декабрь 1-де күүседир.

Ыяш ажыл-агый эргелелиниң ажылында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер хөй. Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйы (директору В. Н. Шуркин) эрткен чылын планныг онаалдаларының күүселдезин үзүп келген. Ындыг турбуже, ында бар курлавырларны четче ажыглавайн турар. Дилиг материалдарының оттулар ыяшче үндүр бижиир нормазын бедиткениинден 4,5 муң рубльдиң бараанныг продукциязын артыкка үндүр бижээн. Чаа Шагаан-Арыгның тудугларынга ук ыяш ажыл-агыйы 617 кубометр дилиг материалдарын, 110 тонна чугайны чедир бербээн.

Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйы мурнуңда чылдарда мурнакчы турган болза, эрткен чылын үш айлар дургузунда бараанныг продукцияны бүдүрериниң, сайгарарының пландарын күүсетпейн келген.

Эргелелдиң ажыл-агыйларында продукцияның шынары дээш демисел куду деңнелде дээрзин мининн чугаалаар апаар. Ылаңгыя чаазынга кылыгларының болгаш дилиг материалдарының шынары багай. Ажыл-агыйларының бүдүрүп турары бүрүден кылган витаминниг далганы бирги категорияның кылдыр аттестаттаап болгай. Херек кырында ажыл-агыйлар бүрүнү багай шынарлыг белеткеп турарындан ындыг далганны бүдүрери болдунмайн турар.

Оон аңгыда ыяш ажыл-агыйларында өртектерни болгаш тарифтерни шын эвес ажыглап турар фактылар илерээн. Ооң уламындан Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы 3242 рубльди, Балгазынныы 3579 рубльди хереглекчилерден артыкка алган.

Продукцияның бот-үнезин чиигедиринде байдал кошкак. Чадаананыында 22 муң рубльге, Тожунуунда 22 муң рубльге, Барыын-Хемчикте 4,9 муң рубльге продукцияның бот-үнезиниң аартаашкынын болдурган. Ыяш ажыл-агыйларында олуртуп, тарыыр материалдарның үнүжү кончуг куду. Ынчангаш 1 муң кезек олуртур материалдарга чарыгдал улуг: Таңдыда план ёзугаар 6 рубль 66 көпеек болза, а херек кырында 23 рубль 78 көпеек, даараалашкан аайы-биле Шагаан-Арыгда 7 рубль 43 көпеектиң орнунга 19 рубль 41 көпеек, Балгазында 2 рубль 50 көпеектиң орнунга — 7 рубль 12 көпеек чедип турар.

АРГА-АРЫГНЫ КАМГАЛААРЫ

Ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары арга-арыгны өрттен, янзы-бүрү аарыглардан камгалаар болгаш аарыгларга удур шинчилелдерни чорудар база арга-арыгны арып өстүрер, катап тургузар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген. Эрткен чылын ыяш олуртулгазының планы 100 хуу. Питомниктерге ыяш тарыыры 104,3 хуу күүсеттинген, азы 678 га девискээрде чаш ыяштар өзүп эгелээн.

1977 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга арга-арыг хоойлужудулгазының Үндезиннери хүлээп алдынган. Ында арга-арыг камгалалынче кичээнгейни күштелдирген. Ук Хоойлужудулганы республиканың ыяш ажыл-агыйларының коллективтери боттарының ажылчын программазы болдурган. Арга-ыяш болгаш дилиндектер олуртулгазында, оларның ажаарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол үндезини — механизацияның комплекстиг ажыглаа. Ыяш олуртулгазын механизация дузазы-биле чорударга үрей кылдынары бараан болбас болгаш өзүмнерин бээри бедип турар. Бо талазы-биле эки түңнелди Балгазынның, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары чедип алган. Балгазында ыяш олуртулгазын 100 хуу механизастаан, а Каа-Хемнинде 79 хуу. Ооң уламындан оларнында өзүмнерниң хуузу бедик, 85—86 хуу чедип турар.

Эргелелде ниитизи-биле ыяш олуртурунуң 48 хуузун механизастаары көрдүнген болза, а херек кырында 35 хуу болган, ыяштың ажаалдазын механизастааны база планнаттынганындан куду.

Арга-ыяш болгаш дилиндектер олуртулгазының чедиишкинниг болуру үрезинниң шынарындан хамааржыр дээрзи билдингир. Часкы ыяш олуртулгазын чорударынга 2,1 миллион кезек ине бүрүлүг ыяштарның өзүмнери четпес болуп турар. Ооң чылдагааны Балгазынның, Шагаан-Арыгның, Таңдының ыяш ажыл-агыйлары питомниктерге үнүштерни өстүрериниң агротехниказын үреп турарында. Ынчангаш өзүмнерниң үнгени эвээш, бот-үнези улгадып турар. 1 муң кезек өзүмнерниң бот-үнези Шагаан-Арыгның питомниинде 19 рубль 41 көпеек, Балгазынныында 23 рубль 78 көпеек чедип турар. А эргелелде ортумаа-биле ол көргүзүг 9 рубль 35 көпеек болуп турар.

ЧЫЖЫРГАНА ӨСТҮРЕРИ

Республиканың ыяш ажыл-агыйларында чыжыргана өстүрер талазы-биле ажыл кончуг куду деңнелде турар. 1977 чылда планнаттынган 23 санныг хемчеглерниң чүгле 9-у кылдынган, ынчалза-даа олар база чедир кылдынмаан.

Чыжырганаывң плантациялары бөктелген, ону аштап арыглаваан болуп турар. Тес-Хемниң Кош-Теректе 1968—1974 чылдарда тараан 39,3 га черге чыжырганаы, 1977 чылдың чазынында тарып олурткан Барыын-Хемчикте 15 га, Тес-Хемниң Ак-Эрикте 9,5 га плантацияларны үндүр бижиглээн. Ооң кол-ла чылдагааны — ажаалдазының багы ыраанында.

Чыжырганаының тарып олуртур өзүмнерин өстүрери багай организастаттынган. Ынчангаш тарыырынга ажыглап турар материалды колдуунда чылдың-на Алтайдан улуг өртек-биле сөөртүп экээп турар. 1977 чылда үрезинден 1 харлыг чыжыргана сывын 8,0 муңну өстүрер турган, херек кырында 49 муңну кылган, а теплицага 100 муңну олуртур планын чүгле 49,7 муң кылдыр күүсеткен.

Чыжыргана кадып белеткээриниң баазазын быжыглаар сорулга-биле 1980 чылда Тывага чыжырганаың плантациязын 500 га чедирери көрдүнген.

* * *

Ыяш ажыл-агый эргелели район бүрүзүнде салбырлыг улуг коллектив. Онгу беш чылдың үшкү чылында коллектив бүрүзү эрткен чылдагы ажыл-чорудулгазының түңнелин үндүрүп, четпестерни анализтевишаан, социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Эргелелде ниитизи-биле, ол ышкаш районнарның ыяш ажыл-агыйлар бүрүзүнде четпестер барын партия-ажыл-агый активиниң хуралынга илеткелчи-даа, санал берген эштер-даа шүгүмчүлеп чугаалаан. Ынчангаш ыяш ажыл-агыйларының коллективтери хожудаашкыннарны чайладырының хемчеглерин боттандырбышаан, продукцияның бот-үнезин чиигедеринче, ажылдың ажыктыын бедидеринче болгаш шынарын экижидеринче бүгү кичээнгейни угландырар болгаш ону чедип алыр дээш демисежир ужурлуг.

Н. ООРЖАК.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин 1977 чылда чедиишкинниг күүседип, парлалга продукциязын бүдүрер база сайгарар талазы-биле планнарын ажыр күүсеткилээн.

Тываның ном үндүрер чери 1977 чылда 64 аттыг номнарны 438 муң тираажтыг кылдыр парлап үндүрген. Респотребсоюзтуң ном садыгының килдизи 260 муң рубльдиң номнарын чонга садып тарадыры-биле ном үндүрер черден алган. Эрткен чылда «ССРЭ Конституциязы», «В. И. Ленин. СЭКП национализме удур демисел дугайында» төөгү эртемнериниң кандидады Г. Ч. Ширшинниң «Лениниң айыткан оруу-биле», С. К. Токаның чогаалдарының чыындызының ийиги тому, Ю. Ш. Кюнзегештиң чогаалдарының чыындызы, С. С. Сюрюн-оолдуң «Кымның оглул?», М. Б. Кенденейниң «Часкы хаттар», К. К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп номунуң ийиги тому (орус дылда), В. В. Липатовтуң «Кедээ суурнуң шагдаазы», бурят чогаалчыларының «Байкалдың чалгыглары», Н. А. Островскийниң «Кан канчап катканыл?», Т. Драйзерниң «Дженни Герхардт» деп чогаалдарын база «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының чаа номерлерин бистиң номчукчуларывыс алган. Ол номнар номчукчуларның улуг сонуургалын хайныктырып, кичээнгейин хаара туткан.

1977 чылда үнген номнарның хөй кезии СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин пропагандалап, бүдүрүлгениң мурнакчыларының маадырлыг күш-ажылын тодаргай айтып, ССРЭ-ниң улустарының аңы-дуңмалыы найыралын база амыдыралын көргүскен. Тываның ном үндүрер чери СЭКП ТК-ның уруглар чечен чогаалын улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалынга дүүштүр уруглар чогаалын парлап үндүреринге кичээнгейни кошкатпайн турар. Эрткен чылда Э. Т. Кечил-оолдуң, К. И. Ондарның, Р. А. Шерхунаевтиң, О. К. Сагаан-оолдуң болгаш Ч. К. Кара-Күскениң уругларга чогаалдары парлалгаже үнген болгаш бистиң аныяк номчукчуларывыс 9 аттыг чаа номнарны алган.

«ССРЭ-ниң хамаатылары культураның чедиишкиннерин ажыглаар эргелиг».

(ССРЭ-ниң чаа Конституциязындан).

Республиканың нийти билиг школаларынга 11 өөредилге номнарын белеткеп үндүрген. Эрткен чылын парлап үндүрген номнарның идейлиг утка-шынарын, чурук каасталгазын база өрүп, парлаарының шынарын экижидер дээш элээн ажылдар кылдынган. Үнген номнарның шынарын ханы анализтеп көөрү-биле бистиң эргелелде тускай комиссияны тургускан.

Парлалга продукциязының шынарын экижидери полиграфистерден кончуг хамаарыжыр. Эрткен чылда республика типографиязы 450 муң рубльдиң парлалга продукциязын сайгарып азы планын 100,7 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 3 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101,5 хуу күүседип, 88 муң рубльдиң планныг орулгазын алган.

1978 чылдың январь 1-ден эгелээш СЭКП Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем райкомнарының болгаш улус депутаттарының район Советтериниң органнары «Ленинчи орук», «Улуг-Хем» деп чаа район солуннары үнүп эгелээн болгаш ол солуннарның типографиялары база ажыттынган. Ол ийи районнуң беш муң ажыг чурттакчылары чаа солуннарны номчуп, партия болгаш чазакка улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Республиканың аныяктарының амыдыралында улуг болуушкун — 1978 чылдың январь 1-ден эгелеп үнүп эгелээн «Молодежь Тувы» деп солун болур. Ол солун орус дыл кырында үнүп турар, солуннуң бир удга үнер тиражы 5 муң ажыг экземпляр. Республиканың үнүп турар солуннарының бир удга үнер тиражы 64,2 муң экземпляр четкен.

СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң органы «Агитаторнуң блокноду» айда бир катап доктаамал үнүп турар болгаш ооң тиражы [illegible] ажып турар.

1977 чылда Тываның ном тарадыкчылары багай эвес ажылдаан. Респотребсоюзтуң ном садыгының килдизи (начальниги К. С. Артына) райпо баштаар черлериниң кызымак ажылының түңнелинде республиканың ажылчы чоннарынга 967 муң рубльдиң номнарын садып тараткан азы планын 106,8 хуу күүсеткен.

Номну пропагандалаарының болгаш массалыг тарадыышкынның бир дээштиг хевири болза, 1965 чылдың мартта РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар тургускан Бүгү-российаның ном лотереязы болур. Номну тарадырының бо чаа хевири Тывада шапкын хөгжүлдени алган. Чүгле 1977 чылда ном лотереязын чурттакчы чонга 56 муң рубльге тараткан.

Ынчалзажок, номга чоннуң хүн бүрүде өзүп орар негелдезин бистер чедир күүсетпейн турар бис, номну чон ортузунга пропагандалап тарадыр ажылда ам-даа четпестер хөй. Ном саарылгазының ажылынга социалистиг чарыштың чаа-чаа хевирлерин ам-даа чедир ажыглавайн турар болгаш ном садыгжыларының ортузунга суртаал-массалыг ажыл чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан. Тожу, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарда база ыраккы одарларда малчыннар ортузунга номну тарадып садарында улуг четпестер бар. Ном садыгының ажылдакчылары ном тарадылгазының ажылынче шынгыы кичээнгейлиг болуру эргежок чугула, ынчангаш номнарның үр үеде складтарга чыдар чоруун болдурбайн, сайгарарының ажылынче кичээнгейни улгаттырар ужурлуг.

Парлап үндүрүп турар номнарывыска үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң байлак арга-дуржулгазын эки чырыдып, Тываның экономиказының хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын эртемге үндезилеп көргүзери — чугула сорулга. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Нийти билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин кижизидилгезин улам сайзырангайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» база «Нийти билиг школаларының өөреникчилерин өөредилге номнарын халас ажыглаарынче шилчирир дугайында» доктаалдарда ном үндүрер черлерге болгаш ном садыгының килдистеринге чогуур айтышкыннарны берген. Школаларның өөредилге номнарын парлаарын, чурук-каасталгазын база идейлиг утказын экижидеринче, полиграфия талазы-биле күүселдеп, нийти билиг школаларынга өөредилге номнарының библиотека фондузун тургузарынче ном үндүрер черниң, полиграфия болгаш ном садыгының ажылдакчылары улуг кичээнгей салыр ужурлуг.

К. БУДУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң начальниги.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Комсомолчу Сергей Саттың башкарган автомашиназын Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр районнарга бо-ла көрүп болур. Ол—«Сельхозтехниканың» Чадаанада районнар аразының каттыжыышкынының мурнакчы чолаачызы, 1977 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи. Ажыл-ишчи, эш-өөрүнге үлегерлиг аныяк чолаачы—Чадаана хоорай Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: С. Сат.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадында хоочун дааранықчы Мария Федоровна Сорокина—аныяктарның дагдынықчызы. Мурнакчы ажыл-ижи-биле коллективте макталдыг Мария Федоровна онгу беш чылдың ийи чылының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Амгы үеде ол 1978 чылдың ийиги кварталының үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы дааранықчы М. Ф. Сорокина беш чылды 4 чылда күүседир сорулгалыг.

ЧУРУКТА: М. Ф. Сорокина.

№ 18 КМК-да комсомолчу Эльвира Балчыйның бригадазы—Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда ажылдап турар мурнакчы бригадаларның бирээзи. Ажыл-ишке кызымак аныяк бригадир Эльвира Балчыйга эш-өөрү бедик бүзүрелди көргүзүп, ону район Совединиң депутадынга соңгуп алган. Эльвира Балчый Ленинградта алдарлыг крейсер «Аврораның» чанынга чурукка тырттырар путёвка-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: бригадир Э. Балчый.

А. ЗАЙЦЕВТУҢ фотолары.

ҮШ ААЛГА

Репортаж

«Шамбалыг» совхозтуң төвүнден үнгеш, үр-даа болбайн, мурнакчы хойжу Семис-оол Сорукуевич Моңгуштуң кыштаанга келдивис. Ээлери дангын ажылдаан турлар. Семис-оол боду хоюнга көк-сула каап берген, а кадайы Кара-Бызаа чаш хураганнарны чымчак сиген, суда, чарба-биле чемгерген тур. Сакманщик кыстар аразында катты-хөглүг чугаалажып, азырап турар хураганнарын чылыг сүт-биле суггарган турлар.

Хойжу-биле амыр-мендини солушкаш, айтырдым:

— Кайы хире кыштап тур силер, Семис-оол Сорукуевич?

Сиген беле каап турган узун сыптыг айыырын кажаа азынга чөлей салып каап, хүрең арнын чайыппандыр хүлүмзүрбүшаан, ол чугаалай-дыр:

— Чүү дээр боор, хүре кыштап тур бис.

— Хоюнар оолдап эгелээн ышкажыл?

— Хөй кезии оолдапкан—дээш, ол көк-сула чип турган хойларынче өөрүшкүлүг көрдү. Хойлар күш-дециглделиг, шырак болду.

— 420 хойлуг кижи мен, оларның 350-и төрээн. Чаш хураганнар менди, чамдык хойлар ийистеп-даа тур, ынчангаш 368 хураганныг бис.

Хойжунуң бажыңынга келгеш, чугаавыс уламчыладывыс.

Семис-оол Сорукуевич кезек када боданып олур. Ооң угаанныг кара-хүрең караанда эрес-сорууктуг оттуг чугаштар кыптыгып тур. Ол республиканың шырак мөгелериниң бирээзи чораан кижи. Ам-даа ооң мөге-шырак дурт-сынын, бедик эгиннерин, делгем хөрээн көөрге, чоргаар болгаш көрүштүг.

Хойжу Моңгуш—коммунист. Ажылынга харысалгалыг, олут орбас, ажылдап турда кызымак-ла.

— Социалистиг чарыш дугайында Чагааны номчуп таныштывыс. Улам-на кызып ажылдаар сорулганы мурнувуска салып алган мындыг бис—деп, хойжу түңнеди.

Дуржулгалыг хойжулар бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураган алыр дээн хүлээлгезин харын-даа ажыр күүседип шыдаарының бүгү барымдаалары бар.

Оон ырак эвесте хойжу Василий Шыырапович Хундужук кыштап турар. Хоочун хойжу берге болган эрткен кыжын безин төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураганны менди доруктурган. Ол ам база кызымак ажылдап, нииттиниң малын хүр кыштадып турар болду.

— Коданымда 500 хойлуг кижи мен. 410 хой оолдаан, 415 хураган менди өзүп тур. Ында мээң кадайым Часкал Достековнаның үлүү база бар — дээш, малчын хүлүмзүрдү.—Чаш хураганнарны канчаар азырап, доруктуруп өстүрерин сакманщиктерге ылап-ла өөредип турар кижи бо.

— Аваа орган кижини мени чоп кованнады бердиң, моң?—деп, кадайы баштактаны аарак чугаалады.—Чаш амытан чаш-ла болгай, оларны ынчаар карактап азыравас болза хоржок. Олар тоттур ээп албайн бараа багай болгай. Ал-ла сагыжым оларда кижи-дир мен ийин.

Сакманщиктер М. Дембирел—106, М. Куулар—92 чаш хураганны доруктур азырап, кызымак ажылдап турар.

Оон бир баалык ашкаш-ла, хойжу Кошкар-оол Кууларның кыштаанга келир. Ажылдап-даа, негелдени тургузуп-даа билир, чедерчетнести чандыр көрбес шырак дээн хойжу ында чурттап, ажылдап турар.

Хойжу чиик машина бараанын көрүп каагш, уткуй кылаштап олур. Ортумак сынныг, чазык арын-шырайлыг, эрес кижи болду. Кошкар-оол Балчынмаевич Куулар СЭКП Кызыл райкомунуң кежигүнү. Ооң коданында 463 хой бар, 188 хой оолдаан, хураганы онча-менди доругуп турар. Хойжунуң малы хүр.

Малчынның аалынга автолавка халдып келди. Ооң чолаачызы Алексей Моңгуш, а садыгжызы Татьяна Моңгуш. Кайызы-даа комсомолчу.

— Ажылга кончуг кызымак уруглар. Айда 8 муң рубльдиң бараанын, аъш-чемин малчыннарга чедирер, садар. Ону ажыр күүседип турар улус—деп, мээң-биле кады чораан партия райкомунуң ажылдакчызы тайылбырлады.

— Неделя санында кээр улус ийин—деп, хойжу бадыткады.

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң үш хоочун хойжулары ынчаар эрес-шудургу ажылдап, хоюн кыштап хүр ажырып турар болду.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Черниң кежиин четтирер дизе

АРГАЛАР БАР

«Нарын» совхозтуң бүгү тарылга шөлүнүң алдан хире хуузун чаңгыс чылдыг мал чеми ээлеп турар. Сөөлгү ийи чылда оон алган дүжүттүң бистиң черниң байдалынга багай эвес деп болур. Суггат чок черлерден 1976 чылда бир гектардан-на 19,5 центнер чаңгыс чылдыг сигенни ажаап алдывыс. Эрткен чылын оон арай эвээш—17,4 центнер болган. Тараа культураларындан районнуң ортумак деңнелинден 3—4 центнер бедик дүжүттүг совхоз ажаагаа.

Эвээш-биче-даа бол, ындыг бурунгаарлаашкынны канчап чедип ап турар бис? Хөрзүн ажылдап кылырын сайзырангайжыдар чамдык хемчеглерни ажыглап турар бис. Андазынның чалгыннын адырып каапкаш, чер чарарга, хөрзүннүң чемиштиг каъдын хат алыры эвээжээр, ынчангаш ол арганы бистиң механизаторларывыс ажыглап турар. А совхозтуң девискээри дыка хадыычал, агаар-бойдузу өскерлиичел чер. Оон ангыда үрезинни чаштырган соонда дораан-на катоктар-биле бастырып турар.

Органиктиг чемиштидилгелерни чайын, күзүн андарган черлерге төп турар бис. Ынчап олен анаа дыка үр үеде иринделеп чыдар. Ажыктыы бистиң эвээш дуржулгавыстан безин көскү: гектар бүрүзү 1 центнер чедир немелде дүжүттү берип турар апарган. Чайгы чер андарылгазының планнарын ам чылдың-на 130—140 хуу чедир күүседип ап турарывыста ужур бар болбайн. Каш чыл бурунгаар турганын бодаарга, ам кижи бүрүзү оон ажыктыын билир апарганы ол.

Элезинеелчек болгаш чазын дүрген кургаар шөлдерге хар суун доктаадып алыр сорулга-биле кыжын хар мөөрүндүрар ажылдарны база чорудуп турар бис. Ол база-ла чоокка чедир кылбайн турган ажылывыс-тыр. Эрткен кыжын ону 560 гектар черге чоруттувус. Немелде дүжүттү алырының бир аргазы ол.

Бистиң совхозтуң тарылга шөлдериниң чамдык кезиинде даштар хөй таваржыр—даг эдээ черлер болгаш ындыг. Оларны аштап арыглаар хемчеглерни ап турар. Эрткен чылын ол ажылды 70 гектарга чоруткан болза, бо чылын 100 гектарга чорудар бис. Оон ангыда 300 гектар сиген шөлүнүң аштаалгазын чорудары планнаан, ону база ылап-ла күүседир бис.

Бо чижектиг ажылдарны план ёзугаар, агротехниканы барымдаалап чорударга, дүжүт бедиири илдеш. Ам бистиң сагыш салыр чүүлүвүс минералдыг чемиштидилгелерни чоп ажыглаары, хөрзүннү ам-ты негелделерге дүүштүр ажылдап кылыр техниканы садып алыры болур.

Бо частың ажылдарынга белеткелди совхоз кидин түлүк чорудуп турар. Техника септелгезинде ийи звено доктаамал ажылдап, олар 80 плугну, 9 сеялканы, 12 андазынны, 9 тракторну септээн. Үрезин белеткелин база чорудуп турар бис.

Б. САН-ХОО.

Эрзин районда «Нарын» совхозтуң кол агроному.

МААДЫР-БИЛЕ ЧУГАА

Дыттарлыг, хараганнардыг шыргай аърга шуглаап бедик кожагар. Оон ийи эктиниң аразындан адаанда үнүш-дүжүткүр делгем ховуже сунуп баткан ханы чоога. Ында эскет чок эрги кыштаг бар. Кожагарның ээзи хаажылай эрткен орук-биле хап орарга, демги кыштаг көңгүс көзүлбес. Хевертен хавак кырынга келирге, хойжу турлаа бо турар. Ол болза ат-сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Унн-оол Андреевич Бавун-оолдуң кыштаа-дыр.

Маадыр малчынывыс улус депутады кижи болгай. Район Совединиң сессиязынче чоруур бетинде, аалынга барып, оон ажыл-ижин сонуурган көөрү-биле эртен эрте кыштагга хап чеде бердивис. Хүн чаа-ла дээп келген. «Хойну үндүрери ам-даа элек боор» деп бодаан бис. Кайын ындыг боор! Кажараан, дуржулгалыг хойжу кара эртен-не бут кырынга турган чүве-дир. Төрүвээн хойларын одарладып үндүрери-биле шагда-ла үзүп алган тур.

— Мал-сүрүг хүр, менди-ле тур бе?

— Хүр, менди ийин—деп, Унн-оол Андреевич харыылады.—Бо хире магалыг кыжын хөй кайын тоор. Хойларны көрүңер даан: ана дулгу чүве, күскү хевээр. Семис, шырак болгаш, дезип маңнажыр ышкажыл, арай боорда үзүп алдывыс.

— Мындыг эрте үндүрерге, ажырбас бе?

— Семис, шырак хойларны чылыг эртен кажаага мыгыр-таштыр тургускан херээ чок. Дээрниң аязын көрбес бе. Кышкы дак дургузу үзүн болгай, хойлар чыткаш, пат-ла шылаан, аштай берген. Эртежик шимчээш, агаарладып үндүрери боларга ажыктыг. Оон ангыда, бөгүн район Совединиң сессиязы болур чүве, анаа баар кижи мен. Ынчангаш хойларны анаагызындан элээн эрте үндүрүп турарым бо.

Дөң кырында туткан, дап-тындап көөрге, харын-даа каас-коя кылдыр сагындырар чаа хөй кажаазындан хойларның, чаш хураганнарның эткен үнү дыңналып кээп тур.

Малчыннар чайланы бээр аразында оларның-биле кады бажыңга бардывыс. Унн-оол Андреевич хевин солуттунуп тура-ла, чугаалай-дыр:

— Хойлар-даа то каап эгеледи. Чаш хураганнар хүлээп алыр, оларны ажаап, азыраар дээш, чай чок тур бис. Амдызында дузалажыр сакманщиктер келбээн. Эрткен неделяда орта уйгу безин удуваан. Дүне-даа, хүндүс-даа бир кижи мяап-ла кажаага дежурныйлап турбас болза хоржок.

Малчынның өөнүң ээзи Саара Чечековна чугаага кириштти:

— Сакманщиктер чокта дыка берге-дир. Эрткен дүне кажаага дежурныйлаар дээш, көңгүс карак шиммедим. Мында бир хураган маалаар, дүгде есекези алгырар: мырыңай ажаапзыранчыг ышкажыл.

— Ооң кадында чамдык хойлар чыдарда чаш хураганнарын базып алыр дивес силер бе, Саара Чечековна—деп, дузалакчы кадарчы Сат Чамз деткиди. Оолдарын чылыктырары ол чүве ийикпе. Киж көрүп турбас болза, хураганы албыктыр базып каар чыгы.

— Ындыг-ла болгай харын- — деп, Саара Чечековна ка тышты.—Чаш хураганнарны чөрүүзүн чүү дээр сен. Үзүк тээшкин кылган шаараш мя аразынче бажын сукпаш, д дир тепкеш чыдыптар. Чү күп-чүткүп, шаа төнгеш, мо рап каар де. Ону кижи алы бас болза, ынчаар өлүр ы наан. Хайгаарал-ла херек.

Хойжудан айтырдым.

— Силер арткен юбилейл чылды эки чедиишкиннер-би демдеглеп эрттирдинер ыйнаа але?

— Юбилейни төлептиг у вуур дээш, кызымак, шудургу ла ажылдаан улус бис. Ынчал зажок ол чылдын кыжы коп чуг кадыг-дошкун болган. Оо кадында мал чеми база чедиш пес. Ынчап кээр орта, көргү зүүм ындыг кончуг бедик эве болган: төрүүр 100 хой онаалтыр 90 хураган дору турдум. Дүк талазы-биле х лээлгем ажыр күүсеттинге 3,8 кг-ның орнунга 4 кг-ны хо бүрүзүнден алдым. Онгу беш чылдың үшкү чылы—шалыпчы күш-ажылдың чылы. Ынчангаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын таныжып көргеш, улам-на күженииишкинниг ажылдаар, бедик көргүзүглерни чедип алыр деп шиитпирледивис. Бо чылгы хүлээлгевис бедик: 100 хойдан 110 хураганны менди доруктурар, хой бүрүзүнден 4,1 кг дүктү алыр. Кыш эки, мал хүр чүве-дир. Ынчангаш алган хүлээлгеге күүсеттинер дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис.

— Саян артында чарыштыг өңнүүнер бар болгай. Алексей Аткнин-биле аранарда чарыжыңарның түңнели кандыг болганыл, Унн-оол Андреевич?

— Хакасияның ат-сураглыг хойжуларының бирээзи—Алексей Аткнин-биле аравыска шагда-ла чарыш салган бис. Ол аалдап кээп-даа чорду. Арга-дуржулгазы улуг, көрбээн, билбээн чүвези чок хойжу чүве-дир. Ындыг кижи-биле чаржырга ажыктыг, хөй-ле чүвени билип алыр боор-дур. Эрткен чылын ол өңнүүмнүң көргүзүглери мээниинден бедик болган. Ооң чоруткан чагаазын «Шын» солундан номчаан мен. Бо чылын кандыг сорулга салып алган, канчаар ажылдап турарымны Хакасияның «Ленин чолы» солундан дамчыштыр чарыштыг өңнүүмге бижидим. Келир чайын аңаа аалдап баар, ажыл-ижи-биле таныжар, дуржулгазын ажыглаар бодалдыг мен. Улур-дедир хынажыр, арга-дуржулгазын солчур чорук чарыштың дээштиниң, үре-түңнелдиниң улам бедидер.

...Маадыр-биле кыска чугаавыс ынчаар доозулду. Ол чоруптарынга далажы берди.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: У. Бавун-оол кадайы С. Бавун-оол-биле чаа төрүттүнген чаш хураганны көрүп тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОНЧА-МЕНДИ

«Улуг-Хая» совхозтуң кайы-даа салбырларында хойжуларның коданнарында хөй оолдап эгелээн. Чоокта чаа мендээ-биле алырга, совхозта бүгү төрээн 2750 хире баш хойнуң хураганнары бүрүн онча-менди өзүп доругуп турар.

Хайыракан салбырда № 3 хойжу бригада — совхозта эң улуг хойжу бригадаларның бирээзи. Ында 12100 баш хой 31 коданнарда үстүнген. Ам бригаданың төрээн 937 баш хоюндан 937 хураган менди алдынган.

Бригаданың хойжуларыйыр-оол Дүгжү, Доржукай Самбуу оларның коданнанда төрээн 192 база 141 баш хойларның хураганнары с-тузунда шупту менди боол турар. А хойжу Аракчаа Б-оолдуң коданында төрээн 220 хоюндан 222 хураган камгаı алдынган.

Чаш мал төлүн доруктуузыраарынга улуг дузаны сакманщиктер чедирип турар. Бригаданың сакманщиктери Долчанмаа Кара-оол 60, Г. Кызыл-оол 55, Надя Павлова 67, Сереңмаа Чанмыр 90 хураганнарны тус-тузунда доруктуруп турарлар.

Т. МАРТАЙ-ООЛ.

ЧАСКА УТКУШТУР

БАРНАУЛ. Алтайның тараажылары хөрзүн ажылдап кылыр болгаш тарылга чорудар бүгү техниказын часка белеткээн. Сеялкалар, аңдазыннар, культиваторлар болгаш өске-даа кожут машиналары ам-даа болза ажылдап унуттеринге белен. Тракторларның 85 хуузу ажылдап турар.

Социалистиг чарышка Благовещенск районнуң механизаторлары мурнап турар. Олар илчирбелиг болгаш дугуйлуг 900 ажыг тракторларны септээн.

Ол ажылдар-биле чергелештир колхозтар болгаш совхозтар тараа ажаар болгаш сиген белеткээр техниканы септеп, часкы хову ажылдарының планнарын тургузуп турар. Чер бүгүде тарылга комплекстерин, отрядтарын болгаш звеноларын тургузуп эгелээн.

ПЕНЗА. Областың ажыл-агыйлары 370 муң тонна ү зинни белеткеп алган. Ол ч кы тарылгага долузу-би четчир. Эрткен чылдын деңнээрге, үрезинниң шы ры эки, оон 93 хуузу—би болгаш ийиги класстыы. дик дүжүттүг кызыл-тас, а бай, чинге-тараа, горох б гаш өске-даа культуралары сорттуг үрезинни көвүдээн.

БРЯНСК. Областың аж агыйларының хову-шөлдерге дөрт миллион тонна х компостулаан өдекти төк «Красногор» совхозтуң ме низаторлары бедик бүдүр чүлүг ажылдап, хүнүн- муң тонна органиктиг чем чидилгелерин төп турар. И товчуларның дуржулга ёзугаар тургускан үнүш жүткүр чоруктуң компле зиниң ачызында чедип алдынган бедик түңнел ол-дур. Ол комплекстерниң составында специализастаан чүдүрүкчү болгаш транспорт отрядтары, техниктиг ажаалдаының болгаш амыдырал хандырылганың звенолары кирип турар. Ажылды чаа ёзу-биле органзастаарга, машиналарының болгаш агрегаттарның бүдүрүкчүлүү бүдүн чартык-ийи катап өскен.

ТЮМЕНЬ. Областың механизаторлары беш чүс муң гектар черге хар ызырындырып мөөңнээрин чоруткан. Ол—планда көрдүнгениндеп бүдүн чартык катап хөй. Ол ажылды Заводоуков, Тюмень, Исет районнарның ажыл-агыйлары эки чорудуп турар. Ук черлерге баш бурунгаар агрегаттарны белеткээн, ажылдаарының планнарын тургускан турган. Ам хар ызырындырарында алды чүс хире трактор ажылдап турар. Ол хире хөй техника миллион гектар черге ук ажылды чорудар арганы бээр. Ол хемчээл планнааныңдан орапчок хөй.

АСТРАХАНЬ. Областа ажыттынган курстарга болгаш өөредилге комбинаттарынга чеди муң кижи механизатор мергежилди чедип алыр. Эрткен чылын белеткээниинден ийи муң кижи хөй болуру ол. Ам ажыл-агыйларның хөй кезиинге тракторларны ийи ээлчегдиг ажыглаар арга бар апаар.

Трактористер болгаш чолаачылар белеткээринге бүдүрүлге черлери база эки киржип турар.

БАКУ. Азербайджанның мурнуу чүгүнде кышкызыг эвес чылыг хүннерни ажыглап, виноград өстүрүкчүлери ажылдап кирипкен. «Хүн каттарын» дыка хөйнү өстүрүп турар Джалилабад районнуң ажыл-агыйлары таарымчалыг хүннерни чоп ажыглап турар. Мурнуку күскү-кышкы сезонда кылганынга деңнээрге, бо үеде виноград тарыыр чаа шөлдерниң хемчээлин 15 хуу чедир алгыткан болгаш ооң нийти тарылга шөлүн 28 муң гектар чедирген. Бүгү шөлдерге минералдыг немелде чемишчидилгелерни төккен. Олон тракторлар, культиваторлар болгаш өске-даа техника белениниң шугумунда турупкан.

(СЭТА-ның корр.)

АДАЛАРНЫҢ АЛДАРЫНГА ТӨЛЕПТИГ

Февраль 6-да Белоруссияның девискээринде «Березина» деп өөредилге эгелээн. Удурланышкак талаларның «Соңгу» болгаш «Мурнуу» деп адаттынар шериглери марштарны кылгаш, туруштарны ээлепкен, агаар болгаш чер кырының хайгыылын идепкейлиг чорудуп турар. Командирлер болгаш штабтар дайынчы хөделиишкиннер чорудуларының шиитпирлерин хүлээп ап турар. Политорганнар дайынчы өөредилгениң сорулгаларын шынарлыг күүседиринче хууда составты мобилизастаар талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Шериглер чепсек-техниказын өөредилгеге белеткеп турар.

— Совет Чепсектиг Күштерниң 60 чылының бүдүүзүнде бистер, округтуң дайынчылары, шыңгыы шылгалдаларны эртер бис — деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга БССР-ниң Дээди Совети аттыг Рогачёвтуң гвардейжи мотоадыгжы дивизиязының командири гвардия полковниги В. Н. Ковалёв чугаалаан. — Ол дээрге бистиң партияга болгаш совет улуска отчёдувус-тур. Дайынчы шылгалданы төлептиг-биле шыдажып эртиреривисти аазап тур бис.

Өөредилге бүдүүзүнде чораанывыс танк батальонунуң дайынчылары база-ла эрес турасоруктуг болдулар.

...Имир дүжери билек, арыгның шимээн долуп келген. Чүгле бичии кокпа орукчугаштап штабтың майгынынга келир аргалыг болдувус. Ында батальоннуң коммунистери боттарының сорулгаларын чугаалажып турлар.

Взвод командири СЭКП кежигүнү лейтенант Валерий Рынкинниң хөделиишкиннерин аңаа чижек кылдыр киирген. Берге минутада ротаның командылаарын бодунга хүлээп алгаш, тургустунган байдалды кончуг дүрген өөренип көргеш, салдынган сорулганы дайынчыларга дыңнаткан кижи ол болган. Лейтенант Рынкинниң командылааны танкистер чаңгыс демниг хөделип турганнар. А офицер боду бот-идепкейин болгаш тывынгыр чоруун көргүскен. Ынчангаш агитаторлар дайынчы хуудустарга эштерин мурнакчыга деңнежиринче кыйгырып турганы кымны-даа кайгатпаан.

Хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының хоочуннарының «Березина» өөредилгениң киржикчилеринге чүректиң ханызындан кылган кыйгырыының сөстери дайынчы бүрүзүнүң сеткил-сагыжынга чоок болган. «Кезектери болгаш каттыжылышкыннары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында массалыг маадырлыг чорукту кылган округта албан эрттирип турар-дыр силер — деп, ол кыйгырыгда бижээн. — Ол дугайын утпаңар, фронтучуларның дайынчы алдарынга төлептиг болуңар!»

...«Соңгу»-даа, «Мурнуу»-даа шериглерниң баштайгы-ла дайынчы хөделиишкиннери оларның бедик дайынчы мергежилдиин көргүскен. Өөредилге үезинде эң тергиин болган онзан дайынчыларның фамилияларын ам безин билдингир. Ол дээрге танкистер, мотоадыгжылар, артиллеристер болгаш ужудукчулар-дыр.

Өөредилге бүдүүзүнде округтуң дайынчыларының амыдыралынга онзагай болуушкун болган: «Дивизияның дайынчы алдары» деп мемориалдыг комплекс ажыттынган. Ону БССР-ниң Дээди Совети аттыг Кызыл туктуг Суворов болгаш Кутузов орденнерлиг Рогачёвтуң алдаржаан гвардейжи мотоадыгжы дивизиязының дайынчыларының маадырлыг чорууңга алдар кылдыр тургускан. Мемориалды ажытканынга тураскааткан митингиге дайынчылар фронтучуларның маадырлыг хереэнге деңнежир деп даңгыракты берген.

Белоруссияның Кызыл туктуг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы танк шерииниң генерал-полковниги М. М. Зайцев митингиге чүве чугаалап тура, Рогачёв дивизиязының хууда составы СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаазынга дайынчы херектер-биле харылавышаан, округтуң бүгү дайынчылары-биле бир демей, чедип алдынган чедиишкиннерни улам байыттывышаан, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң алдарлыг юбилейин төлептиг-биле уткуур дээрзин демдеглээн.

...Өөредилгениң киржикчилери солдаттарны ажылчы чоң хлеб-дус-биле, хүлүмзүрүглер болгаш чечектер-биле уткаан.

Ынчалзажок солдаттың дыштаныр үези кыска. Медээниң походче кыйгырган үнү дыңналган. Дайынчы машиналарның күчүлүг моторлары дагжай берген. Солдаттар тулчуушкунче кирипкен...

«Березинаның» чаттылыышкыны шак бүрү улгадып орар.

П. БЕРЕЖКОВ,
В. ДУТОВ, О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның тускай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРДА

ТҮҢНЕЛДЕРНИ КӨРГЕШ

БУХАРЕСТ. Румын компартияның Чиңгине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи Н. Чаушескунуң даргалаашкыны-биле Румын компартияның ТК-зының Политкомиссиязының, Румынияның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Дээди чөвүлелиниң Доктаамал бюрозунуң база Министрлер Чөвүлелиниң каттышкан хуралы 1977 чылдың план күүселдезиниң түңнелдерин чугаалашкан. Экономиканың хөгжүлдезинге ниити деппилгени демдеглээн: үлетпүр продукциязының немей өзүлдези 12,5 хуу болган. Агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок болзадаа көдээ ажыл-агый продукциязын улус ажыл-агыйының хереглелин хандырып турар хемчээлге бүдүрген.

Эрткен чылын экономиктиг хөгжүлдеге алдагдалдарны болгаш таарымча чок болган чүүлдерни база ол хуралга демдеглээн. Көдээ ажыл-агый продукциязын, ылаңгыя тараа бүдүрериниң планы күүсеттинмээн. Химия үлетпүрүнге, энергетикага болгаш көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннар шиңгээдип алырында хожудаашкынны шүгүмчүлээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүүшкүнге чарыгдалдарны кызырар, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередир сорулганы партия болгаш ажыл-агый органнарының мурнунга салган.

(СЭТА).

БҮГҮ УЛУС ЧУГААЛАЖЫР

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улус чугаалажып көөрүнүң дугайында Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозу доктаал үндүрген. Конституция төлевилелин чугаалажырынга киржиринче чонну идепкейлиг мобилизастаарынче бүгү партия организацияларын, бүгү коммунистерни партия ТК-ның Политбюрозу кыйгырган.

Төлевилелди чугаалажырын бо чылдың ортан үезинде доозарын төлевилээн. Конституцияны ажылдап кылыр талазы-биле комиссия кирген саналдарны өөренип көөр, үндезин хоойлунуң төлевилелинге немелдени киирер болгаш ону Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитети база Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралы көөр кылдыр киирер.

Бо дээрге вьетнам күрүнениң үшкү Конституциязы болур. Үргүлчүлелдиг, берге болгаш эрес-маадырлыг демиселге бистиң улузувустуң алдарлыг тиилелгези хамаарышпас, чаңгыс вай, социалистиг Вьетнамның хөгжүлдезинге чаа үе-чаданы ажыткан. Ол үе-чадада чаа үндезин хоойлу — Вьетнам Социалистиг Республиканың Конституциязы эргежок чугула деп доктаалда чугаалаан.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының дөрткү съездизиниң тодаргайлааны, социалистиг революцияның сорулгалары болгаш политиктиг шугуму чаа Конституцияның төлевилелинге көргүстүнер.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чаа Конституциязы, революстуг чаалап алыышкынның түңнели-даа, социализмниң тиилелгелиг тургузуушкунунуң хоойлузу-даа болур деп, ВКП ТК-ның Политбюрозунуң доктаалында чугаалаан.

ВКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

КАРАКАС. Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму ында ажыттынган. Чуртта политиктиг байдалды ол чугаалажып, чыл төнчүзүнде болур бүгү-ниити соңгулаларга Компартияның белеткелиниң канчаар чоруп турарын көрүп, партияның организастыг ажылының түңнелдерин үндүрер болгаш чаа сорулгаларын төлевилээр.

Чуртта байдал дугайында илеткелди ВКП-ниң Чиңгине секретары Хесус Фариа кылган. Венесуэланың чазааның экономиктиг политиказын ол шүгүмчүлеп, ол чуртта хөй националдыг корпорацияларның тергиинделиниң уламчылап турарының айыылдыын айыткан. Чурттуң хамаарылгалыг чорууну хевээр артпышаан турары, ылаңгыя даштыкы өре-ширениң аажок көвүдээни ажылчы чоннарның эгиннеринге аар үүрге болуп, олигархияның болгаш монополияларның байып алырынга идиг берип турар-дыр деп, венесуэла коммунистериниң удуртукчузу чугаалаан.

Чоннуң эрге-ажыктары дээш демиселге чоон үзелдиг күштерниң чаңгыс ээвин чедип алырының эргежок чугулазын илеткелчи онзалап демдеглээн.

ВКП-ниң Чиңгине секретары делегейниң чамдык айтырыгларын база чугаалаан. Амыдыралдың янзы-бүрү талаларынга Совет Эвилелиниң кайгамчыктыг чедиишкиннери бүгү делегейниң ажылчы чоннарын сорук киирип турар деп, Хесус Фариа демдеглээн.

(СЭТА).

ЭФИОПИЯНЫҢ ТУРУЖУ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопия тайбыңче чүткүлдүг болгаш Сомали-биле чепсектиг чөрүлдээни таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Африка чаңгыс эп организациязының кужениишкиннерин деткииринге белен. Африка Рогунуң девискээринге тайбың Эфиопияның девискээринден сомали шериглерни бүрүн болгаш чугаажок үндүргенде харын катап тургустунган туруп болур деп, Эфиопияның Түр шериг-административтиг чөвүлелиниң даргазы Менгусти Хайле Мариам медеглээн. Нигерияның даштыкы херектер талазы-биле федералдыг комиссары Дж. Гарба Африка чаңгыс эп организациязының делегациязын баштап, Аддис-Абебага чедип келгенде, ооң-биле ужуражыышкын үезинде ол медеглелди Менгусти Хайле Мариам кылган.

АКШ. Нью-Йорк метрозунуң, албан черлериниң болгаш башкыларның вентиляция хана-карактарының чанында дүрлүп алган чыдар кижилерни бо кыштың соок дүнелеринде көрүп болур. Ол болза «деңарргаларның ниитилелиниң» казыттынган кижилери, «ядыы чоруктуң кызыгаарындан» ашкан, чурттаар чери чок болгаш амыдырап чурттаар акша-хереңгизи чок кижилер-дир.

(СЭТА-ның фотохроиниказы).

«ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР»

ХЕЛЬСИНКИ

Финляндияның судно бүдүрүлгелери эрткен чылын 35 судноңу, оларның арызындан 20 судноңу Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар кылып үндүрген. Судно кылырының талазы-биле совет арбыя чагыглар фин судно кылыкчыларын ажыл-биле хандырарынга улуг идигни берип турар.

ЛА-ПАС

Электроэнергия ажыглааны дээш төлевирни база дагын бедидер дугайында Боливияның чазааның шиитпири чуртта удурланыышкыннарның улуг чалгыын хайныктырган. Чоңгу удур угланган ол хемчегни доп-дораан күш чок болдурарын Ла-Пастың чолаачылар профэвилели чазактан негээн. Боливияның фабрикалар ажылчыннарының конфедерациязы, Христиан-демократтыг партиязы болгаш өске-даа организациялары ол негелдени деткээн. Электроэнергияны ажыглааны дээш төлевир Боливияда Латин Американың өске бүгү чурттарындаазындан оранчок бедик болуп турарын олар онзалап демдеглээн.

Албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, электроэнергия ажыглааны дээш тарифтер сөөлгү беш чылда ол чуртка 116 хуу немей өскен.

КАРАЧИ

Эрткен чылын Пакистанга бижик билбестерниң саны 3 хуу көвүдээн болгаш 50 миллион кижи ашкан. Чурттуң чонунуң ниити саны 73 миллион хире кижи болуп турары билдингир болгай. Номчуп-даа, бижип-даа билбес кижилерниң санының ынча хөй болуп турары сагыш-сеткилди ойдуктуруп келир коргунчуг фактор-дур деп, өөредилге системазында байдалды анализтээр комиссия бодунуң илеткелинге айыткан.

МАПУТУ

Социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле күжениишкиннерин улгаттырарынче Мозамбиктиң президентизи Самора Машел мозамбик улусту кыйгырган. ФРЕЛИМО партияның удуртур ролюн Мапутуга болган ажылчы чоннар митингизинге ол онзалап демдеглээн. Чон-биле чарылбас холбаалыг партия чонну коллективизм ёзузунга кижизидер, массаларның инициативазын, национал хөгжүлдениң сорулгаларын чугаалажырынга болгаш херек хырынга боттандырарынга бөдүүн ажыл-ишчилерниң киржилгезин чүүл-бүрү арга-биле деткиир ужурлуг деп, С. Машел демдеглээн.

БОНН

Бухенвальдыга хоругдадып чорааннарның делегей комитеди Германияның Федеративтиг Республиказында неонацистиг бөлүглежиишкиннерниң, фашистиг чүзүн-баазын идегеттер «эвилелдериниң» улам-на идепкейжип турарынга удурланыышкынның делегей манифестапиязын бо чылдың апрель 22-де Кельнге эрттирер деп төлевилээнинге байыр чедирип турар. Европаның хөй-хөй чурттарынга ханныг өлүрүкчү кемниг үүлгедиглерни дээш харысалга чүъктээр апаар ындыг дерзии идегеттер сөөлгү үеде Барыын Германияда кедергей идепкейжип, баштарын коъайтып турары билдингир болгай.

Дайынның нацисчи кемниг үүлгедикчилерин — Освенцимге, Бухенвальдыга, Майданекке, Дахауга турган өлүрүкчүлерни истеп-хынаарын кемниг үүлгедиглер нетээрниң «хуусаазы шагда эрткен» дээр чылдак-биле барыын талакы чамдык чурттарның суд эрге-чагыргаларының соксадыр дээр оралдажыышкыннарынга «бүгү-ле күштери-биле удур туржурунче» нацизмге хоругдадып чорааннарның болгаш удурланыышкын шимчээшкининиң демиселчилериниң организацияларын база каттыжыышкыннарын делегей комитединиң медеглелинде кыйгырган.

ЛОНДОН

Мурнуу Уэльстиң ийи чартык муң чүък машиналарының чолаачыларының неделя чыгам уламчылаан ажыл соксадыышкыны тиилелге-биле доозулган. Ажыл төлевирин улгаттырар болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дугайында ажылчы чоннарның чөптүг негелделерин транспорт бүдүрүлгезиниң ээлери хандырар ужурга таварышкан.

ВАШИНГТОН

Американың Каттышкан Штаттарында кемниг херектер үүлгедир чоруктуң бедик деңнели хууда ажыглаар кылдыр бооларны хостуг садып турарының дорт түңнели болур деп, кол саналга эргелелиниң истелге кылган илеткелинде киирген.

Истелге чериниң ол илеткелин тайылбырлавышаан, боо садыглаарын контрольдап болгу дег хоойлуну ажылдап кылырын база хүлээп алырын Ак бажыңдан болгаш конгресстен чедип алырын оралдажыр бодалдың төлээлекчилер палатазының кежигүнү Дж. Коньерс айыткан. Ынчалза-даа өлүм чепсээниң америк садыглакчыларының удурланыышкынының уржуундан ындыг янзылыг оралдажыышкыннар моон мурнунда буурап дүжүүшкүнге таваржып келген.

БЕЙРУТ

Израиль аг-шериглер Ливанның мурнуу талазында боттарының өөчүк-чөңгээлиг үүлгедиглерин үргүлчүлеп турар. Мурнуу Ливанның Ибль Ас-Саки, Рашайя аль-Фуххар, Бофор дээр чурттакчылыг черлерин израиль артиллерия боолап турар. Боолаашкынның түңнелдеринде каш-даа кижи өлүрткен болгаш балыглаттырган, оларның арызында бичии уруглар база бар, чуртталга бажыңнары-даа үрелген.

АДДИС-АБЕБА

«Судан Эйруэс» дээр национал ужар чүүл компаниязы Эфиопияның найысылалынче ужудуушкуннарын дагын эгелээн. Ол компанияның удуртукчузу баштайгы рейс-биле Аддис-Абебага ужудуп келгеш, ужар чүүлдүң ийи компаниязының арызынга найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартыр деп чүткүлдүүн онзалап демдеглээн.

Хартум — Аддис-Абеба маршруттап самолеттарның доктаамал ужудуушкуннарын Суданның болгаш Эфиопияның арызынга харылзааларны таарыштыр тургузаар талазы-биле Африка чаңгыс эп организациязының тускай комиссиязының ажылының үезинде Фритаунга чедип алдынган дугуржулгалар ёзугаар дагын эгелей берген.

КАБУЛ

Афганистанның соңгу талакы можуларынга малярияга удур демисел талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның арызынга кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салыышкыны афган найысылалга болган.

Ол документиге дүүштүр Совет Эвилели лаборатория дериг-херекселин, транспорт чепсектерин болгаш эмнерни Афганистанга халас бээр. Малярияга удур демисел талазы-биле тускай эртемниг бөлүк совет эмчилер Афганистанга база чеде бээр.

Советтер амыдыралы

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Улус депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң он алдыгы чыыжының бешки сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа районнуң ажылчы чоннарының эрткен юбилейлиг чылда канчаар ажылдааның түңнеп, оңгү беш чылдың үшкү чылының сорулгаларын чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди районнуң план комиссиязының даргазы А.-Д. Кара-Сал кылган.

Эрткен юбилейлиг чылда районнуң ажылчы чоннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганынга, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески сессиязының шиитпирлеринге сорук кирип, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкиниг ажылдааның түңнелинде чамдык көргүзүглер талазы-биле күш-ажылчы чедиишкинниг болган.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 82 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Районнуң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери оңгү беш чылдың баштайгы ийи чылының сүт, дүк садарының планын база багай эвес көргүзүглерлиг күүсеткен. Чедиишкиннер анаа-ла келир эвес. Ол ында ажылдап турар кижилерниң хүлээнген ажылынга ээ-харысалгазындан, тура-соруундан кол хамааржыр. Районнуң ажыл-агыйларында мурнакчы ишчилер хөй. Оларга мурнакчы саанчылар С. Доржу, О. Санаажык, К. Санчай-оол, Д. Бадынам, Т. Навааштай, хөйжулар М. Быштак-оол, В. Даржай-оол, Ч. Ховалыг, О. Даш, К. Лопсаң оларны хамаарыштырып болур. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ырыскан хойжу бригадазы (бригадири П. Чолдак-оол), «Найырал» совхозтуң өшкү бригадазы (бригадири С. Чанзан) эрткен юбилейлиг чылда боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан. «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарның ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың ийигизиниң хүлээлгелерин долу күүседип, ниити районнуң планының күүселдезинге улуг үлүг-хуузун киирген.

Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективиниң көскү ажылын илеткелчи база демдеглээн. Бо коллектив эрткен чылдың чүък сөөртүр планын 102,6 хуу күүсеткен. Мында бригадалар, чолаачылар арызында социалистиг чарышты дээштиг организастап турар. Ооң түңнелинде коллективте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, сагылга-чурум бедээн, чүък сөөртүгүнүң өртүнези кызырлып турар. АТБ-ниң он ажыг чолаачылары бо хүннерде үени мурнап, оңгу беш чылдың үшкү чылының май, июнь айларында ажылдап турарлар.

Районнуң ажыл-ижинде амдаа чогуур кичээнгейни мөөңнээр, эчизинге чедир шиитпирлээр ужурлуг чамдык айтырыгларның барын илеткелчи болгаш сессияга санал бергеннер айыткан.

Ук четпестерни алгаш көөрге мыңдыг. Район эрткен 1977 чылда 1976 чылдың деңнелдиг-биле эътти дыка эвээшти бүдүрген азы районнуң ажыл-агыйлары эът бүдүрериниң планын күүсетпээн. Ооң-биле кады ол-ла үениң иштинде дүк бүдүрери 11,7 тонна эвээжээн.

Бо четпестерниң тыптып келгенин илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай айыткан. Ооң кол-ла чылдагааны болза, мал бажының өспейн турарында. Эрткен чылын район төрүүр 100 баш мал бүрүзүнден 48 бызааны, 61 хураганы алган. Күрүнеге саткан мыйыстыг бода малдың ортумак деңзизи 320 кг, хойнуң — 39 кг болган. Хойдан 2,2 кг дүк алыр план 2,1 кг кылдыр күүсеттинген. Мал төлүн чедир албайн турарындан мыйыстыг бода малдың, хойнуң баш саны эвээжээн.

Мал ажылында четпестерниң үнүп турарының бир кол чылдагааны — мал чеминиң быжыг баазазының чогунда, мал ажылында ээр ажылдарны механизаставайн турарында, тарып боозадылга болгаш уксаажыдылга ажылын чогуур деңнелге тургуспаанында дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Район эрткен чылын тараа культураларының, картофельдиң болгаш ногааның чавыс дүжүдүн алган. Ниити ажаап алдынган шөлдүң хемчээлинге онаапшыр 1 га черден 6,9 центнер дүжүт алдынган. Ажыл-агыйларда агротехниканың дүрүмнерин сагывайн турары, органиктиг болгаш минералдыг чемиштиглерни хову-шөлдерже эвээш тøп турары бол ылаңгыя «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтарга хамааржыр) чавыс түңнелдерге чедирген. Ооң-биле кады суггаттыг черлерни чөп ажыглавайн турар чоруктар база бар. Районда 8 муң га суггаттыг шөлдүң бир га черинден 5,5 центнер дүжүт алдынганы канчап-даа таарышпас дээрзин илеткелчи айыткан.

1978 чылда районнуң көдээ ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Ооң күүселдезин чедип алыр дээш ажыл-агыйларның ажыл-ишчилери бо хүннерде кажангызындан кызымак ажылдап турар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының черлери эрткен чылын багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан. Ниитиниң чемненилгези чыл планын 101 хуу күүсеткен. «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарның ажылчын кооперациялары көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидип, чылдың бараан саарылгазының планын эки көргүзүглерлиг доосkан.

Районнуң тудугжуларының мурнунда турар сорулгаларга илеткелчи доктаап, эрткен чылда кылдынган ажылдарны түңнеп чугаалаан. Эрткен чылын капитал тудугга шиңгээдип алыр ужурлуг 14873 муң рубльдиң ажылдары чүгле 7335 рубльге күүсеттинген. Районнуң алды тудуг организацияларындан капитал тудуг планын чаңгызы-даа күүсетпээн.

Сессияга санал бергеннер районнуң ажыл-ижинде бар четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле айтып, ону чайладыры-биле алза чогуур тодаргай хемчеглерни көргүзүп, 1978 чылдың сорулгаларын чугаалашканнар.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының үжен дөрткү сессиязы Нацияларның Женева ордузунда ажыттынган. Ооң хүн чурукунда үжен чыгам айтырыгларны киирген. Палестинаны киириштир, Израильге эжелеттирген араб девискээрлерде кижиниң эргелерин үреп турарын, Чилиде кижиниң эргелерин дора көрүп турарын бирги ээлчеглиг айтырыглар кылдыр көөр, ылаңгыя кижилерни хилинчектээр болгаш кадыг-дошкун аажылаар, оларның кижи мөзүзүн, төлептиг бүдүүзүн араатанзыг аажылаар чоруктарже. Африканың мурнуу талазында колониалдыг болгаш кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумнарга политиктиг, шериг, экономиктиг дуза чедирериниң болгаш деткимче көргүзериниң өске-даа хевирлериниң уржуктарының кижиниң эргелерин сагыырынга канчап-даа таарышпазынче сессияның киржикчилери онза кичээнгейни салыр.

Африканың мурнуу талазында апартеидке удур демисел дугайында болгаш кижиниң эргелерин үреп турарының дугайында айтырыг март онга чедир үргүлчүлээр бо сессияның ажылынга улуг черни ээлээр.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА УЛАМ БЫЖЫГАР

АДЕН. (СЭТА). Москвага чугаалажыышкыннар чедиишкиниг эрткен болгаш бистиң чурттарывысты холбаштырган найыралчы харылзааларны быжыглаарынга бараан болду деп, ЙУДР-ниң Национал фронт дээр Каттышкан политиктиг организациязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, премьер-министри Али Насер Мухаммед ол чурттуң Совет Эвилелинге албанның найыралчы аян-чоруун кылып чораан чазак делегациязын баштап чораш, Аденге чеде бергеш медеглээн.

Чугула айтырыглар дугайты санал-оналдарны совет удуртукчулар-биле ижиң-кара чокка, билчиишкинниң болгаш найыралдың байдалынга солушкан бис деп, ол чугаалаан. Демократтыг Йемен ооргалаттынып болур шынчы оңнуктерлиг-дир дээрзин ССРЭ-ге аян-чорук бадыткаан. ЙУДР-ниң улузунуң болгаш өске-даа араб улустарның демиселин-биле эп-сеткилин кезээде каттыштырып турары дээш Совет Эвилелинге ханы өөрүп четтиришкинин А. Н. Мухаммед илергейлээн.

Аян-чоруктуң түңнелдери Мурнуу Йемениң массалыг информация черлериниң кол кичээнгейинде турбушаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң А. Н. Мухаммедти хүлээп алганы ооң аян-чоруунуң кол болуушкуну болган деп, ЙУДР-ниң солуннары, радиозу болгаш телевидениезі адап турар. Аян-чорук дугайында кады кылган дыңнадыгны солуннар бүрүн парлавышаан, Кремльге болган чугаалажыышкыннарның үре-түңнелдиг болганын демдеглээн.

Совет Эвилелиниң деткимчези Демократтыг Йемениң улузунуң революстуг чаалап алыышкыннарын камгалап алырынга шиитпирлиг рольду ойнаан деп, Аденниң информация агентилели айыткан. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралдың сырый харылзаалары социал депшилгениң оруу-биле улам бурунгаарлаашкынның идегелдиг магадылалы болуп турар. А. Н. Мухаммед баштадыр ЙУДР-ниң чазак делегациязының ССРЭ-ге чорааны бистиң улустарывыстың арызынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаарынга база хөгжүдеринге калбак аргаларны ажыдып турар деп тайылбырда онзалап демдеглээн.

ШУПТУЗУ—ЧАҢГЫЗЫ ДЭЭШ

Школа болгаш өөредилге

Класстан дашкаар ажылдар талазы-биле өөредилге эргелекчизи Николай Энчек-Кулакович Ооржакка 10 «а» класстан билдириишкин келген. **«Берге кижизидилгелиг назы четпээннерге санадып турган бистиң эживис А. Тюлюш башкыларның болгаш эш-өөрүнүң салдары-биле 9 класстан эгелеп эттинип чазалган. Ооң өөредилгези болгаш чуруму эки. Хөй-нийти ажылынга идепкейжээн. Ол ам бо чылын бистиң-биле кады 10 классты чедиишкинниг доозар дээрзинге бүзүрээр бис.**

Доозукчу эживис А. Тюлюштуң эттингенин барымдаалааш, берге кижизидилгелиг өөреникчилерниң учёдундан ону үндүр бижиирин директор болгаш башкылар чөвүлелинден класстың комсомол хуралының өмүнээзинден диледивис».

Бо билдириишкинни бижип тура, өөреникчилер боттары эживиң салым-чолунга чоок хамаарылгалыг болганын ханызы-биле миниип, ооң мурнунга кижизидикчи харыысалгазын база билгеннер. Ону номчааш, башкыларның сагыш-сеткили база өөрээн болбайн аап.

Берге кижизидилгелиглер-биле ажылды Чадаананың № 1 школазында үре-түңнелдиг чорудуп келгениниң түңнелинде, оларның саны эрткен чылдаазындан 50 хуу кызырылган.

Ол школада милицияның 50 ажыг аныяк эннүктерн корум-чурум үрээшкиннери-биле чедиишкинниг демисежип турар. Башкылар коллективи, комсомол, пионер организациялары чүгле берге кижизидилгелиглерге эки салдарны чедирип турар эвес, а оларның ада-иелерин шын кижизидилгениң оруунче углап-баштап турар.

—Берге кижизидилгелиглерге сагыш човангыр, эвилең-ээлдек хамаарылганы көргүзүп турар бис—деп, директор Даш Быйымбаевна Тюлюш онзалап демдегледи. Чиңээ, Теве-Хая чурттуг чартык өскүс К. К. авазы арагалаар апаарга, элээн ундарап, кичээл үзер, школадан оспаксыраар апарган. Ол тоску класска келгеш, бодунуң хеп-сынының четпейинге човааш, өөредилгезин ара каттааш, Иймеже дезе берген. Ынчап бүгү-нийти өөредилгезиниң фондузундан акша ап, идик-хеп садып алгаш, ооң өөрү оолдар ону школага сүрүп экелгеннер. Ол оол чайын школаның бүдүрүлге бригадазынга бодунуң күш-ажылынга онза сонуургалдыын, соруктуун көргүскен. Гитарага ойнаарынга хандыкшый берген, омак-хоглуг, эш-өөрзек, биче сеткилдиг апарган. Ону база-ла эш-өөрүнүң дилээ-биле берге кижизидилгелиглерниң учёдундан үндүр бижээн. Ол ам бодунуң күжүнге, эш-өөрүнге улуг бүзүрелдиг, бо чылын школаны доозар.

Багай өөренир, чурум үрээр, мөзү-шынар талазы-биле тепеч чок чорук класстың адын баксырадыр деп чүвени өөреникчилер ыяк билир. Класстың ат-алдары дээш ажылды уруглар калбарткан. Уругларның өөредилгези эки. Күрүне хандырылгазында турарларының өөредилге деңнели 99 хуу болган.

Берге кижизидилгелиглерни шын орукче углаарынга боттарының үлегерлиг үлүүн РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Хомушку Долума, Виталий Нилендер, Ооржак Бопуужап, Сарыглар Бора дээш өскелер-даа киирип турарлар.

— Башкылар коллективи эрткен чылдан эгелеп чамдык уругларның чүге берге кижизидилгелиг апарганын илередип тывар сорулгалыг хайгаараашкыннарны кылып турар апарган бис—дээш, директор Даш Быйымбаевна чугаазын уламчылады.—Оларның 80 хуузу өг-бүле амыдыралының таарымча чок чоруундан тыптып турар. Арагалаар, нийтиге ажыктыг ажыл кылбас, алтыжар-чокшур, оорлаар азы материалдыг байдалы чегей чамдык өг-бүлелерниң уруглары ындыг болгулаары хаая эвес.

Башкының азы бүдүн коллективтиң берге кижизидилгелиг уруглар-биле ажылының кошкаа уругларның эттинмезинден хамааржыр эвес, а кижизидилгениң угшизиниң шын эвес оруктай бергенинде болур. Бичии уругнуң школага келген баштайгы хүнүнден эгелеп, ооң чүге салым-чаяанныын эскерип билгеш, ону чоорту деткип быжыктырары чугула дээрзин сураглыг совет педагог В. А. Сухомлинский айыткан болгай. Ону бис эдерген бис.

— Өг-бүлеге-даа, школага-даа бичии уругларны кончуп, чарбып, дорамчылаар чорук кончуг айыылдыг. Бирээде, олар кижиге бүзүревес апаар, ийиде, оларның чаш, уян сеткилин балыглаар. Өөреникчилерге хоралаан «ийи» салыр чорук база эки чүвеге чедирбес. Оларның өөредилгеге сонуургалы өжер, «шаптылааны», чүс-чүс ортумактарның санынга кирер. Чок болза берге кижизидилгелиглер апаар. Бис ындыгларны «хомудаттырганнар» деп карточкада бижип турар бис—деп, Даш Быйымбаевна чугаалады.

Чүве-ле болганынга «мен», «бис» дижир чамдык ада-иелерниң бак салдары-биле турамык өөреникчилер база бар болгулаардыр.

Школа директору Д. Тюлюштуң берге кижизидилгелиг уругларга тускай карточка ажыдып, анаа уругнуң талазындан көзүлгеп эки, багай мөзү-шынарларын демдеглеп ап турары кончуг шын. Бо школада берге кижизидилгелиглер-биле ажылды башкылар чөвүлелинге сайгарарын тускай программа ёзугаар чорудуп турар.

Даш Быйымбаевна өөреникчилерге-даа, башкыларга-даа бодунуң хамаарылгазын кижизиг, чылыг сеткил-биле көөр, эш хуу байдалдыг хевирге тургускан. Ажылынга бердинген, ылангыя берге кижизидилгелиглерни шын орукче углаарының аргаларын амыр-соксаал чокка дилеп чоруур коммунист башкы болду.

Ада-иези арагалай бээрге, өөреникчи Каадыр Күжүгет база-ла кичээлден дезип, бир-ле чүвени үүлгеткен турар апарган. Ооң адазының ажылдап турар черинге барып тургаш, ада харыысалгазын угааттырган. Оолдуң бодун чайын школаның бүдүрүлге бригадазынче эвилелдээн. Оолдуң музыкага сундулуун башкылары эскергеш, музыка-биле ону «ужуктап» көөр деп шиитпирлээннер. Күзүн ону школаның инструментальдыг ансамблинге киирип алганнар...

Чараш чүүл кижиниң сагыш-сеткилинде «датты» арыглаар дээрзи билдингир. Кижи дилээр, кызар-ла болза, күзээнин чедип ап боор-дур.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

• • •

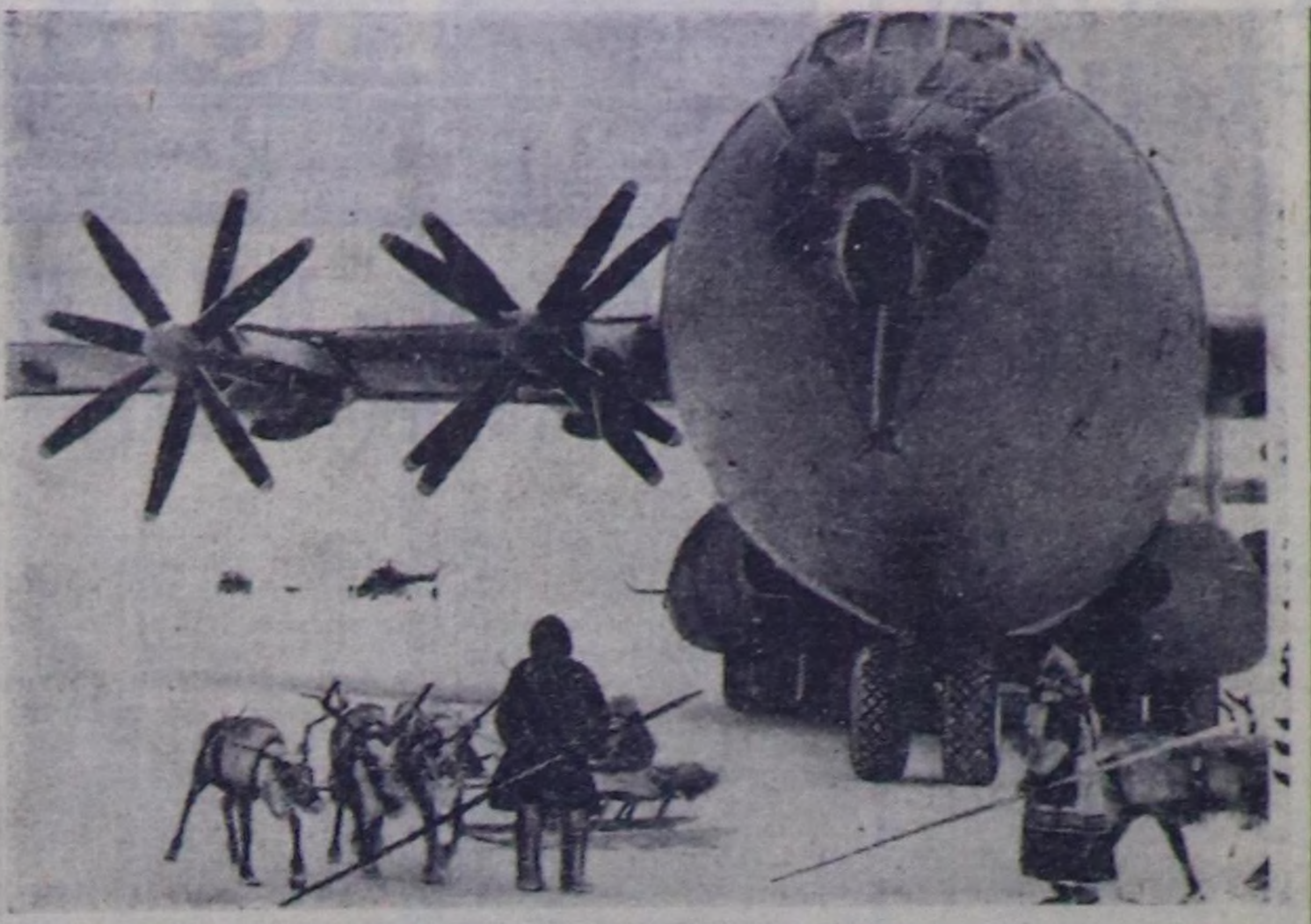

Тюмень область. Медвежье дээр газ-биле байлак чер Полюс дээрбээниң ындында турар. Кышкы үеде ол черни чурттуң төптери-биле харылзаштырып турар кара чаңгыс транспорт болза ужар чүүл болур.

ЧУРУКТА: ужар-хемелер болгаш вертолёттарның Медвежьеге улус ажыл-агыйының барааннарын сөөртүп эккелгени.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

• • •

ҮЖЕН ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Вешкаймек районда Красный бор суурнуң чурттакчызы, пенсионер Михаил Яковлевич Малкин Алдар орденин бирги болгаш ийиги чергезин чоокта чаа харын утда алган.

«...1944 чылдың сентябрь 3-тан 12-ге чедир М. Я. Малкинниң удурткан салбыры телефон шугумунуң чеден ажыг үзүлген черин катап кошкан. Ол үрелиишкиннерниң үжен бирин командир боду чайлаткан». Шериг дыңнадыының кыска одуруглары бо. Ол үрелиишкиннерни эдип тура, харылзаачы М. Я. Малкин аар балыглаткан болгаш госпитальга келген. Маадырлыг чоруу дээш командылал чери М. Малкинни Алдар орденниң үшкү чергезин тыпсыры-биле дилег киирген.

Ийи ай эрткенде М. Я. Малкин миназыг шол таварты харылзаа шугумун чедиишкинниг кылып, күүсеткен дээш ону база-ла Алдар орденниң III чергезин тыпсыры-биле командылал чери дилегни киирген. Бо шаңнал база ол үезинде тывыстынмаан. Чүгле үжен үш чыл эрткенде орденнерни ол алган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар ол Алдар орденниң бирги болгаш ийиги чергези-биле шаңнатканы ол.

В. ЗЛОБИН.

Ульяновск область.

„ШЫНГА" харыы

Харылзааның «Экран» деп кылымал эдеринчизин 1976 чылда орбитаже салып үндүргени Совет Эвилелиниң теледамчыдылгаларының төөгүзүнге улуг болуушкун болганы бүгүдеге билдингир.

«Экранны» дамчыштыр Тываның районнарында база-ла теледамчыдылгаларны көрүп турар. Ынчалза-даа ооң дамчыдылгалары доктаамал эвес, чамдыкта шуут көргүспейн баарынга хомудаанын илереткен чагаалар редакцияга келгилээн.

«Экран» системазында ажылдап турар телеретрансляторлар амгы үеде чүгле шенелдеде ажылдап турар, ооң программазы ам дээрезинде чок, а кажан ол шенелде ажылдары бо чылдың төнчүзүнге чедир Күрүне комиссиязынга хүлээп алдынмаанда, ону экижидериниң дугайында айтырыг шиитпирлеттинмес дээрзин Тыва АССР-ниң харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң кол инженери **О. КОЖЕВНИКОВ** редакцияга дыңнаткан.

Совет спорттуң кижилери

ГИМНАСТ ОЛЬГА КОРБУТ

Совет гимнаст Ольга Корбутту бүгү делегей билир. Чаа гимнастикага ооң улуг чедиишкиннериниң чажыды—бедик мергежилинде база кайгамчык дидим чорууда.

Ольга Корбут 1955 чылда Белоруссияда Гродно хоорайга төрүттүнген, ам-даа ында чурттап, өөренип турар. Он харлыындан-на гимнастика кылып эгелээн. Ооң тренери Ренальд Кныш гимнастиктиг мергежилгелерни чаа элементилер-биле байлакшыдып, көвүдедип чораан. Ольганың оңгагай өөреникчел салымныг болганы тренериң күзелин боттандырган. Гимнастың тренери-биле Мюнхен Олимпиадазынга көргүскени кончуг чараш комбинацияларны белеткеп алган.

Ол дээрге Ольга Корбуттуң «сылдыстыг шактары» турган. Мюнхенге Ольга эң-не улуг спортчу аудиторияга бодунуң кайгамчык тывыжы—доора ыяш кырынга нарын мергежилгелерни болгаш брустарга «Корбуттуң дээрбээн» көргүскеш, ол нарын элементилерни ооң бергезин эскербээн чүве дег хүлүмзүрүг-биле чиик күүседип болур деп чүвени көрүкчүлерге болгаш специалистерге бадыткаан.

Мюнхен Олимпиадазының соонда Ольга Корбутту тоолчургу мергежилдиг гимнаст деп чамдык спорт сонуургакчылары адап турган. Ынчалза-даа ооң соонда дораан москвачы гимнаст Любовь Богданова база чоокта чаа Елена Мухина «Корбуттуң дээрбээнин» нарынчыткан хевирин көргүскеш, Ольганың тоолчургу мергежилиниң дугайында чугаага харыыны берген. Ол мергежилгелериниң баштайгы хевирин ГДР-ның спортчулары Ханнелоре Цинке биле Штеффи Брекерниң программазында киирген.

Ольга Корбуттуң күүсеткен мергежилгелерин өөренип алырынга, спортчунуң болгаш тренерниң дидими, сорулганы боттандырары дээш чогаадыкчы чоруу херек.

— Амгы үениң эки шынарлыг дерилгези, херекселдери, ол ышкаш талант база херек. Ынчалза-даа кол-ла чүве—спортчу биле тренерниң хүн бүрү кады ажылы болур—деп, Ольга чугаалаар. Чедиишкинниң үндезини ында.

Тренер Кныш болгаш ооң өөреникчизи гимнастиканы хөгжүдүп бурунгаарладырының угланыышкынын тодарадып, ында чаа, нарын чүүлдерни доктаамал дилеп келгеннер.

Гимнастика мергежилгелериниң саны нарынчыдары үргүлчүлевишаан, практикадан алырга, гимнастарның шингээдип алган амгы мергежилгелери бир чыл бурунгаар Монреальга болган Олимпиадага көргүскен мергежилгелерден нарын болуп турар. Ынчалза-даа чүгле спортчунуң бодундан хамааржыр мергежилгелер база бар, ол дээрге шимченгир, ээлгир болуру.

Корбуттуң болгаш ооң тренериниң санап турары-биле алырга, спорт снарядтарын чогаадып, эптештирери база чугула. Синтетиктиг болгаш өске-даа материалдарның ачызы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап болурун чиик атлетика бадыткаан.

Гимнастика үези төнчү чок эвес болганыдан, Ольга Корбут ам келир үези—тренер ажылының дугайында бо-ла бодай бээр. Ол ам башкы институдунда өөренип турар

Мих. СУПОНЕВ,
ПМА-ның корр.

МУГУР-АКСЫНГА БОЛГАН

Эрткен дыштаныр хүннерде Мугур-Аксы суурга хоккей маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарның, Мугур-Аксы ортумак школазының, районнуң болгаш район төвүнүң командалары киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде бирги черни Мугур-Аксы ортумак школазының командазы алгаш, ВЛКСМ райкомунуң, районнуң спорт комитединиң кубогун чаалап алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни районнуң болгаш район төвүнүң командалары үлешкеннер.

Ук маргылдааның түңнелинде шылгараан ойнакчыларга тус-тус шаңналдарны база тывыскан. Ылангыя «эң эки вратарь» атты Борис Доржу, «эң аныяк ойнакчы» атты өөреникчи Алдын-оол Хертек олар чаалап алганнар. Хоккейжилер Сергей Ондар, Александр Иргит олар эң эки камгалакчы болгаш халдакчы болганнар.

Д. КУУЛАР.

ЭПТЕШ ЧОГУ-БИЛЕ ИЛЕРЕДИР

Бо чылдың январь 22-де үнген № 19 «Шын» солунунуң дөрткү арынынга Чөөн-Хемчик районда пенсионер, хоочун коммунист Ф. Я. Ондарның редакцияга чагаазы үнген болгай. Ол чагаада көрдүнген айтырыгларны чүүлдүгзүнгеп, оорлаар чорук-биле демиселди канчаар чорутса экил, ол ажыл чер-черде канчаар чорупп турарыл дээр дугайында боттарының сапал-оналдарын бижээн чагааларны «Шын» солунунуң номчукчулары редакцияже чорудуп турар.

Редакцияга келген чагааларда Үес-Хем районнуң прокурору **Д. Мижиттиң «Эптеш чогу-биле»** деп эгелиг чагаазын бо чылдың январь 31-де үнген № 26 «Шында», Чөөн-Хемчик районда **Э. Монгуштуң «Хайгааралга алыр»** деп эгелиг чагаазын февраль 2-де үнген № 28 «Шында» (дөрткү арыннарда) парлаттывыс бис. Ф. Ондарның солун арынынга чугаалажып көөрү-биле көдүргени бо чугула айтырыгга хамаарышкан чагаалар редакцияга кээри үргүлчүлеп турар.

Кээп турар чагааларны сайгарып көөрге, бижикчи бүрүзү Ф. Ондарның чагаазында бижээн чүүлдерни бүрүн деткип, оорлаар чорукту көөр хөөн чогун илергейлеп, бистиң амыдыралывыска шаптыктап турар эргиниң ол бужар артыышкызын дүрген болгаш шиитпирлиг узуткаарының чугулазын демдеглеп турар. Чагаа бүрүзү-ле оорларга килеңнээн, оларның арын-нүүр чогун сойгалаан сеткилдиң илерели болуп турар. Бо дээрге хөй-нийтиниң, ооң-биле кады ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң оорларга удур килеңи, оларга хамаарыштыр сапал-оналы боол турар. Хөй-нийтиниң ындыг көөр хөөн чок чоруу турда, оорлар шынап-ла баш сугар чер тыппастар.

Чагаалар-биле таныжып көргеш, редакцияны сонуургадып турар чамдык айтырыглар дугайын бисче бижиирин эргим номчукчуларывыстан дилеп база сүмелексеп турар бис.

Кызыл-Мажалыкка январь 25-те болган зона чөвүлел хуралының материалдарын болгаш Ф. Я. Ондарның чагаазын силерниң чурттап турар черлериңерге канчаар үнелеп база чугаалажып көрүп турарыл? Ол чагааны чоннуң азы коллективтиң нийти хуралдарынга сайгарып көрүп турар бе, бир эвес чугаалажып көрүп турар болза, оларны канчаар эрттирип турарыл? Хуралга ажылчы чоннарның тодаргай сапал-оналы кандыг боол турарын бижиири чугула.

Оорларга удур демиселди силерниң чурттап турар черлерде партия, профэвилел, комсомол организациялары, чер-чер Советтери чорудуп турарының байдалы болгаш ооң эки чижектерин база ол ажылда четпестерниң дугайын тодаргай бижиңер.

Оорлаар чорукка удур демисел ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң херээ болганда, оор кылып чоруур кижилерниң дугайын редакцияже бижиирин база дилеп турар бис. Маңаа ол чүве—оорлаар кижилерниң ёра чок мөзү-шынарын, оорларның үүлгедип турар херээниң хоралыын шыңгыг барымдааларга, оорнуң ат-сывын адап тургаш, бижизе эки. Ылангыя боттуг материалдарга үндезилээн шоодуглар, фельетоннар бижиир болза улам эки.

Бөгүнгү номерде, ийи чагааны силерниң кичээнгейиңерге бараалгаттывыс, эргим номчукчулар.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

МООНДАКТААР

Чөөн-Хемчиктен хоочун коммунист Ф. Ондарның оорлаар чоруктар-биле демисел чорударынга хамаарыштыр бижээн чагаазын январь 22-де үнген «Шын» солундан номчудум. Бистиң республиканың ол-бо булуңнарындан эш-өөр аңаа хамаарыштыр материалдарны бижип, оорлаар чоруктар-биле канчаар демисел чорутса экил дээрзин сүмелеп, боттарының бодалдарын бижип турар-дыр. Мен база маңаа бодумнуң бодалымны бижикседим. Алыс чуртум — Эрзин. Алдан хар ажып, пенсияже үнген мен. Нам кежигүнү мен.

Мооң мурнунда чылдарда Эрзин районга оорлаар, хулиганнаар чоруктар барык ховаар турган. Ам ниитиниң-даа, чоннуң хууда-даа малын оорлап, тоймаглаар чоруктарның саны эвээжевейн турар.

Оорланы турар кижилер билдингир-ле болгай. Олар доктаамал ажыл кылбас, мактыстал чак ёзу-биле чурттап, кодасуурлар кезип чоруур кижилер-дир. Ындыг болза-даа, чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер ажылдап тура-ла, артык сеткил бодап, оорланы бээр боор-дур. Шак мындыг кижилерни чер-черде эрге-чагырга, хоойлу-дүрүм органнары, хөй-нийти ниитилелге ап, чогуур хемчегни хоойлу ёзугаар хүлээндирип, демиселди ам-даа бүгү талалыг күштелдирер болза эки деп бодаар мен. Ол ышкаш оорлаар чорукту кылып болгу дег хамаатыларны чер-чер Советтери учётка алгаш, профилактика ажылын күштелдирип тургаш, оларның ол багай аажы-чаңын шыңгыы сойгалаары чугула.

Бистиң Эрзин районда ниитиниң корум-чурумун үрээр, оорлаар чоруктар-биле демисел ажылы багай эвес тургустунган. Районнуң партия, совет, административтиг органнар ол талазы-биле чогуур, боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар. Бай-Даг кодээ Соведи, ооң чанында тургустунган профилактика чөвүлели арагалаар, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас кижилер-биле сагындырыг ажылын элээн күштелдирген. Профилактика чөвүлели кем-херек үүлгедиң, оор херек кылып болгу дег кижилерни учётка киирип, сагындырып, хайгааралга алган. Чамдыктарын албадал-биле ажылдадып-даа турар. Шак мындыг хемчеглерни ап турарының түңнелинде, кодээ Советтиң девискээринде, ниити районда кем-херек үүлгедир, арагалаар чоруктарның саны элээн эвээжээп.

Ооң ыңай ажыл-агыйлар малдың даңзызын шыңгыы тургузуп, бүрүткелин чурумчудар болза эки. Чер-черде, кайы-даа ажыл-агыйда мал хүлээп ап турар пунктулар бар болгай. Оларның малды хүлээп ап турарын база хайгааралга алыры чугула деп бодаар мен. Ооң аңгыда чоннуң хууда малының учёдун экижидер болза эки. Чүге дээрге чамдык ажыл-агыйларның малы хамаатыларның хууда малы-биле каттышка берген-даа болгулаар болгай. Үстүнде ажылдарны бүгү талалыг чурумчудуп, шыңгыырадып тургаш, оорлаар чоруктарның оруун моондактап болур.

С. КОМБУ.

ОРУУ МУҢГАШТАЛЫР

Бо чылдың январь айның 22-де үнген № 19 «Шын» солунда пенсионер, хоочун коммунист Ф. Я. Ондарның оорлар дугайында бижээн чүүлүн номчааш, аңаа хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарымны бижип ор мен. Шынап-ла сөөлгү үеде чамдык черлерде оорлаар чорук көвүдээн. Аңаа удур демиселди чер-черде партия организациялары, Советтер болгаш иштики херектер килдистери доктаамал чорудуп турар. Ындыг болзажок бистиң «Торгалыг» совхозтуң, Торгалыг кодээ Советтиң девискээринде база ниитизи-биле Өвүр районда бо ажыл ам-даа четпес, кошкак чорып турар деп бодаар мен. Ооң чижээнге дараазында таварылгаларны чугаалаарга-ла четчир.

1977 чылдың иштинде Торгалыг кодээ Советтиң девискээринге элээн каш оор херектер болгулаан. Август айның эгезинде хамааты Д. Донгактың 2 аъдын оорлай берген. Ук аъттарның ээзи оорлаан кижини билгеш, Өвүр районнуң иштики херектер килдизинге дораан билдириишкин бижээн турган. Ол билдириишкинни үр үеде шыгжап келгеш, чүгле хамаатының каш удаа негелдези-биле ноябрь айда истелгезин кылган. Ынчап аъттарны оорлаан «Торгалыг» совхозтуң малчыны Кыргыс Санчай дээрзи сеглеп бергеш, бир ай хуусаада азы декабрь 16-га чедир оорлаан аъттарын ооң ээзи Д. Донгакка эгидип бээр боол, хол үжүү бергеш, хосталып үнген. Аазаан үе эрткен, а аъттар бо хүннерге чедир ээзинге эгиттинмээн. Оор кижи оорлаан чүүлүн ээзинге эгидип азы төлеп бээри албан болгаш оор херек кылганы дээш хоойлу ёзугаар кеземче херээнге онаажыры албан. А ындыг турда-ла, Кыргыс Санчай чүге ам-даа хостуг чорип турарыл?

Совхозтуң чылгы кадарчызы Б. Тюлюш июнь айда 27 баш малын оорлатказы, 3—4 айларда сүржүп, сураглап турган. Чөөн-Хемчик районнуң девискээринден оорларын тыпкаш, малдарын эгидип алган. Ол малдарны Торгалыг кодээ Советтиң ийи хамаатызы оорлааш, Чөөн-Хемчикте «кайгал» өөрүнге дамчыдып бергени илерээн. Ол дугайын кодээ Совет-даа, партия организациязы-даа, иштики херектер килдизи-даа билир тургаш-ла, малдарны төлеп, эгидип бергенде ол-ла ыйнаан дээш мыттапшайн барганнар.

Өске ийи чижек. Октябрь айда районнуң Саглы кодээ Совединиң девискээринден 10 ажыг инектерни машинага чүдүргеш, Торгалыг кодээ Советтиң девискээринге эккелген турда, ээлери ооң тыпкылап алган. Ол оорлар база-ла районнуң бүгү органнарынга билдинип турда-ла, бастынып калган. Хамаатылар Маны-Дары Кок-оол, Тумат Тараа олар август айда аъттарын оорлаткаш, районнуң иштики херектер килдизинге билдириишкиннер бижээннер. Ол билдириишкиннерде аъттарны каразып турар кижилерни тодаргайы-биле айыткан, ынчалза-даа бо хүннерге чедир билдириишкиннер ээлеринге харыылаттынмаан.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, бистиң районда оор-биле демисел кончуг куду деңнелде турар-дыр. Бижикчи Ф. Я. Ондарның бижип турары ышкаш, оорларга удур демиселди ийи-чангыс кижилерден эгелээш, бүдүн-бүдүн коллективтер, организацияларга чедир кам-хайыра чогу-биле демисежир болза, оларның базар-баар оруу муңгашталыр деп бодаар мен.

Д. ДАНЗЫН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Харыылаңар, горнистер!».**
11.25—**«Кара хлеб».** Хөй серияылыг урал-чечен телефильм. 2-ги сериязы — **«Шык ортузунда бажың».**
13.10—Концерт.
13.40—**«Кодээ: ажыл-херектер болгаш айтырыглар».**
14.10—16.00—Чапсар.
16.00—Эртем-популярлыг фильмнерниң программазы: **«Күрүнениң эргележыы», «Бо хоралыг черепаха», «Кодээ ажыл-агыйы», «Хүннү дан бажы эгелээр»**
16.50—С. Залыгин — **«Дуступ шынаа».**
17.45—**«Алкоголизм болгаш ону эмнээри».**

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—**«Делегей байдалының допчулалы».** Дамчыдылга.
18.45—**«Кежери—ол айыылдыг!».** Документалдыг фильм.
18.50—**«СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга».** Дамчыдылга.
19.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—**«Бүгүнү биликсээр мен».** Киножурнал.
19.55—**«Миллионнарның ленинчи университеттери». «Ажылчын минутаның өртээ».** Дамчыдылгага ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент кежигүнү П. Г. Бунич, АГЭ-1 заводтуң экономизи Л. Г. Голохвастов, экономиктиг эртемнерниң доктору, профессор Б. И. Майданчик киржир.
20.25—В. Соловьев-Седойнуң ырларын РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Пархоменко, БССР-ниң улустуң артизи В. Вуячич болгаш ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьевтиң удурткулгазы-биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң эстрада-симфония оркестри күүседир.
20.50—Хөй сериялыг **«Кара хлеб»** деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы—**«Чаш чорааны-биле байырлажылышкып».**
22.30—**«Үе».** Информастыг дыңнадыг.
23.00—Консерваторияның улуг залынга Эмиль Гилельстиң концерти. 1-ги дамчыдылга. Программада Л. В. Бетховенниң болгаш С. Прокофьевтиң чогаалдары.
23.45—00.25—**«Таймырның ак дуннери».** Документалдыг фильм. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—**«Орус чугаа».**
18.45—**«Орлёнок»** телестудияның концерт залы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—20.20—**«Азий диитиң төвүнде»** Дамчыдылга.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хая-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы республикага 35—40, чамдык районнарга 25—30, Кызылга 34—46 градус соок. Автоорукатарга эртен туманнаар, көстүрү 50 метр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сенче ээп кээр мен» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пукинин ужуралдары» 9.10, Киноклуб «Светофор» 10.50, 12.50, 14.30, 16.10, «Кыстар өглениp ужурлуг» (2 сериялыг) 17.50, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол меңээ хамаарышпас» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии Фадинн» 15.00, «О, аас-кежиктигбей» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 67.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00633